

ÚJ NÉZŐPONT

III. ÉVFOLYAM

1. SZÁM

TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY, HONISMERET

TARTALOM

TANULMÁNYOK

HUSVÉTH ANDRÁS: Az új gazdasági mechanizmus bevezetése Hajdúnánáson, az MSZMP iratainak tükrében

KOVÁCS GERGELY: Levéltári gyűjtemények Hajdú-Bihar megye szocializmus kori agrártörténetírásához

FORRÁSKÖZLÉS

SÁNDOR MÁRIA: A MARGITTAI FAZEKAS IPARTÁRSULAT ALAPSZABÁLYAI

ISMERTETŐ

KOROMPAINÉ MOCSNIK MARIANNA – SÁNDOR MÁRIA:
A BERETTYÓ KULTURÁLIS KÖZPONT – BIHARI MÚZEUM LÉTREJÖTTE,
MŰKÖDÉSE ÉS SZAKMAI GYŰJTEMÉNYEI

ÚJ NÉZŐPONT

III. ÉVFOLYAM

1. SZÁM

TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, TÁRSADALOMTUDOMÁNY, HONISMERET

A Hajdú-Bihar Megyei és
Debreceni Honismereti Egyesület online folyóirata

III. évfolyam 1. szám

Debrecen, 2016.

Szerzőink

Husvéth András, fõlevéltáros (MNL HBML, Hajdúböszörmény)
Korompainé Mocsnik Marianna, etnográfus-múzeumpedagógus, múzeumvezetõ
(Berettyó Kulturális Központ – Bihari Múzeum, Berettyóújfalu)
Kovács Gergely, levéltáros (MNL HBML, Debrecen)
Sándor Mária, néprajzos muzeológus
(Berettyó Kulturális Központ – Bihari Múzeum, Berettyóújfalu)

Fõszerkesztõ
Dr. Brigovác László PhD

Szerkesztõség
Dr. Papp Klára DSc, Szendiné dr. Orvos Erzsébet PhD,
Dr. Szendrei Ákos PhD, Török Péter, Dr. Vajda Mária PhD

Technikai szerkesztõ
Katona Péter

Korrektor
Székla Gergõ

Angol fordítások
Kovács Gergely

Kiadói és szerkesztõi elérhetőségek

Kiadói székhely, szerkesztõségi postacím: 4032 Debrecen, Egyetem tér 1.
Szerkesztõségi e-mail cím: ujnezopont@gmail.com

ISSN 2064-7042

Tartalom

Tanulmányok

- HUSVÉTH ANDRÁS: Az új gazdasági mechanizmus bevezetése Hajdúnánáson az MSZMP iratainak tükrében5
- KOVÁCS GERGELY: Levéltári gyűjtemények Hajdú-Bihar megye szocializmus kori agrártörténetírásához 23

Forrásközlés

- SÁNDOR MÁRIA: A margittai fazekas ipartársulat alapszabályai 41

Ismertető

- KOROMPAINÉ MOCSNIK MARIANNA – SÁNDOR MÁRIA: A Berettyó Kulturális Központ – Bihari Múzeum létrejötte, működése és szakmai gyűjteményei.... 57

Contents

Studies

- ANDRÁS HUSVÉTH: The Introduction of the New Economic Mechanism
in Hajdúnánás, according to the Documents of the
Hungarian Socialist Workers' Party.....5
- GERGELY KOVÁCS: The Archival Sources for the Agricultural History Writing
of the Former Socialist Hajdú-Bihar County..... 23

Source Publications

- MÁRIA SÁNDOR: The Charter of the Pottery Association of Margitta..... 41

Guide

- MARIANNA MOCSNIK KOROMPAINÉ – MÁRIA SÁNDOR: The Establishment of
the Berettyó Cultural Center – Bihar Museum, Its Operation and
Professional Collections..... 57

Husvéth András

Az új gazdasági mechanizmus bevezetése Hajdúnánáson az MSZMP iratainak tükrében

A második világháborút követő időszak főbb gazdasági változásait: az 1945-ös földosztást vagy a mezőgazdaság kollektivizálását, a téészesítést sokan, sok helyen vizsgálták és elemezték mind országos, mind pedig helyi, települési vonatkozásban. Az 1968-ban bevezetett új gazdasági mechanizmus vizsgálata azonban már kevesebb figyelmet kapott. Bár nem járt a tulajdonviszonyok átrendezésével, mint a fentebb említett folyamatok, a szocialista korszak gazdaságirányításának olyan átfogó reformját jelentette az új gazdasági mechanizmus, amely mindenképpen érdemes a vizsgálatra. Az alábbiakban egy alföldi mezőgazdasági város, Hajdúnánás esetében próbáljuk meg bemutatni, milyen változásokat hozott a reform, hogyan tudtak erre felkészülni, és milyen eredményekhez vezetett.

Az új gazdasági mechanizmus létrejötte

Az 1960-as évek Magyarországon súlyos gazdasági kihívással kellett szembenéznie az ország vezetésének. Az addig követett, elsősorban a nehézipar fejlesztésére összpontosító gazdaságfejlesztési stratégia válságba került. A téészesítés befejeződött, a mezőgazdaságból az ipar felé áramló munkaerőre a továbbiakban tömegesen már nem lehetett számítani, így a gyárak számszerű növelésének munkaerő-tartalékai kimerülőben voltak (egyedül a nők foglalkoztatásának felfuttatása jelentett még kiaknázatlan tartalékot). A más szektorokból történő forráskivonás a korábbi évek tapasztalatai alapján nem jöhetett számításba, így a növekedés útja a hatékonyság növelésében volt keresendő, csak ez biztosíthatta az életszínvonal növekedését, ami a rendszer legitimációjának egyik alapja volt. A gazdaságirányítási reformot tehát kényszer szülte, az életszínvonal emelésének politikai és az ezt biztosító gazdaságpolitika gátakba ütközésének közgazdasági kényszerre.

Az életszínvonal emelése megkövetelte a nemzeti jövedelem beruházásokra fordított részének csökkentését. Az '50-es évek gyakorlatával szemben – amikor ez az arány 30% felett volt – 1960 után 20% körül vagy az alatt maradt. A beruházások ágazatonkénti megoszlása is jelentősen módosult. Az ipar részesedése az 1950–1954 közti 47%-ról 1958–1970 között lecsökkent 35–38%-ra, a mezőgazdaságé pedig – nagyjából ugyanezen időszakokra értve – 10–13%-ról 16–18%-ra nőtt.¹

A reform nem volt előzmények nélküli. 1961–1963 között a mezőgazdaságban a termelőszövetkezetek eltértek a merev, szovjet típusú kolhozmodelltől, és az önálló, vállalatserű gazdálkodást, a központi tervezés csökkentését (például a kenyérgabonát leszámítva megszüntették a tervkötelezettséget),² a nagyobb anyagi érdekeltég mentén

¹ Romsics 2000. 424.

² MNL HBML XXIII.527. 98. k. 23/1968.

történő motiválást kezdték alkalmazni, azaz már ekkor megjelentek a későbbi reformok legfontosabb elemeinek csírái.

Külső tényezők is segítették az elmozdulást. A Szovjetunióban, de más szocialista országokban (például az NDK-ban) is napirendre került a gazdaságirányítási rendszer változtatásának terve, azaz a hazai változások egy, a térségben általánosan megfigyelhető irányvonal mentén keletkeztek.

A változtatási kényszer külső előidézője volt az a tény is, hogy a Kuba körül kirobbant szovjet-amerikai konfliktus következtében 1960–1963 között 60%-kal kellett növelni a magyar katonai kiadásokat, ami teljesen felborította a költségvetést. Ehhez járult még, hogy a mezőgazdaság 1961-re befejeződő átszervezése által előidézett termelési nehézségek miatt Magyarország több mint egy évtizedig jelentős mezőgazdasági importra szorult (például az 1963–64-es évben a kenyérgabona 21%-a külföldről származott).³ Mivel egyes alapanyagokon kívül csak a mezőgazdasági termékek voltak azok, melyekkel ellentételezni lehetett a nyugati nyersanyag- és gépimportot, a mezőgazdaság importra szorulása így a – máskülönben pozitív – áruforgalmi mérleg romlását jelentette.

Az 1964-ben elhatározott reform, amelyet hivatalosan „új gazdasági mechanizmus” néven emlegettek, hosszas előkészítés után lépett életbe. A közel tucatnyi szakbizottság által végzett előkészítő munkákat az MSZMP KB (Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága) gazdaságpolitikai osztályának titkára, Nyers Rezső vezette. Ő tudatosan törekedett külső, értelmiségi szakértők bevonására, így kialakult egy közgazdászokból, kisebb részben társadalomtudósokból álló „reformműhely”. 1966 novemberében a Központi Bizottság elfogadta a reformok alapelveit, amelyek 1968. január 1-jétől léptek életbe.

Az új gazdasági mechanizmus három nagy területen hozott változást:

Mindenekelőtt csökkent a központi tervezés szerepe, ami a továbbiakban átfogó népgazdasági és ágazati mutatószámokra korlátozódott. A vállalatok a korábbinál jóval nagyobb súlyt kaptak; esetenként az önálló külkereskedelem jogát is, ami messze nem volt általános. A vállalatok működését a korábban általános központi utasítások helyett egyrészt a piaci kereslet-kínálat, másrészt az állami gazdasági szabályozók (dotációk és elvonások) határozták meg. Az állam részletesen szabályozta a vállalatnál maradó nyereség felhasználását, a részesedési alap, a fejlesztési alap és a tartalékalap képzési szabályait. Mivel a beruházások továbbra is szigorú irányítás alatt álltak, a nyereség felhasználásának módja a későbbiekben leginkább a felélés volt, az állam támogatta is például a dolgozók lakásépítéseinak támogatásához való hozzájárulást.⁴

A cél az volt, hogy a gazdasági döntések ott szülessenek, ahol az információ és a közvetlen anyagi érdek is jelen van, hogy nagyobb teret kapjon az egyéni kezdeményezés, és némileg visszaszoruljon a bürokratizmus. Megszűnt az alapanyagok, a beruházási források teljesen központosított elosztása. 1968-tól csak a realizált terméket lehetett elszámolni, így próbálták meg csökkenteni a régebben sokszor jellemző raktárra való termelést, ami jelentős erőforráspazarlást jelentett.⁵

³ Honvári 2008. 45–46.

⁴ MNL HBML XXXV.11.a 4. d. T/1/1/6/1967.

⁵ *Uo.*

A mezőgazdasági szövetkezeti forma állami tulajdonnal való egyenrangúságát is elismerték, valamint a termelőszövetkezetek bizonyos szintű vállalozási önállóságát is. Ez a gyakorlatban a termelőszövetkezeti melléküzemágak beindulását jelentette.

A változások második nagy területe az árrendszer volt. A korábbi, mesterséges árrendszert új szabályozás váltotta fel, mind a vállalatok között, mind a kiskereskedelem területén. Háromféle ár volt jelen a gazdaságban. A kötött ár a piaci áraknál alacsonyabb árú termékeket jelentette, ezek a mindenki számára szükséges cikketeket foglalták magukban (mint például az alapvető élelmiszerek). A szabad ár a nélkülözhető árucikkeket takarta, ezek árát a kereskedő, szolgáltató határozhatta meg. A csúszó ár a két kategória közti átmenetet jelentette, itt az államilag megszabott felső határig terjedhetett az önálló árszabályozás. Ezen kategóriák bevezetésével a piaci és a belső árviszonyokat próbálták közelíteni egymás felé.

A termelői szférában a belföldi nyersanyagok és félkész termékek 70%-át (például az energiahordozókat) rögzített vagy maximált áron forgalmazták. A feldolgozóiparban éppen ellentétes volt a helyzet, ott a késztermékek körülbelül 80%-a szabadpiaci áron került forgalomba. A mezőgazdasági termékek 60%-a szigorúan kötött áras volt, szabadáras forgalmazásba csak az összes termék 12%-a került. Az új gazdasági mechanizmus elindulása után ezek az arányok fokozatosan módosultak a szabadáras termékek javára, a '70-es évek közepén már csak a termékek egyharmada volt rögzített árszabású.⁶

A reform harmadik nagy területként új bérrendszert vezettek be, ami az anyagi érdekelttség elvére épült. A jövedelemszabályozást a vállalat eredményességétől tették függővé, azaz megpróbálták elérni, hogy a dolgozó életszínvonala jobban függjön az egyéni teljesítményétől, mint addig. Az állam azonban a lehetőség megteremtése mellett olyan béradót vezetett be, ami abban tette érdekeltté a vállalatokat, hogy a vállalat egészének bértömege növekedjen, ne az egyes munkások átlagbére. Így inkább több, alacsonyabb fizetésű ember alkalmazása lett a vállalatok érdeke, ami a segéd- és betanított munkások tömeges alkalmazásához vezetett.

Az új gazdasági mechanizmus első lépései Hajdúnánáson

Hajdúnánás pártvezetése az új gazdasági mechanizmus bevezetése előtt évekkel, a tervezés fázisában kapcsolódott be az előkészületekbe. 1966. július 1-jén foglalkozott először a városi pártvezetés a leendő reformokkal.

Itt a kérdésfelvetések, a jelentkező problémák sora jelzi, hogy mennyi bizonytalanság és tisztázásra váró kérdés előzte meg a gazdaságirányítási reform bevezetését. A főbb problémafelvetések a tervutasítások megszüntetése utáni helyzetre, a piaci mechanizmusok melletti állami árszabályozás mikéntjére vonatkoztak. Felvetődött, hogy a város dolgozóinak egyes csoportjainál fellelhető egyfajta „csodaváró hangulat”, mely szerint az új gazdasági mechanizmus automatikusan meg fog oldani minden gazdasági problémát. Ezt azért tartották veszélyesnek, mert az így gondolkodóknak óhatatlanul csalódást fog okozni a valóság.

⁶ Romsics 2000. 439.

Jelentkeztek a túlzó optimizmus mellett negatív felhangok is. Sokan a piaci viszonyok részleges bevezetését, a tervgazdálkodás háttérbe szorulását visszalépésnek fogták fel. Az volt a véleményük, hogy a szocializmus gazdasági alapjait az élet megcáfolta, ezért kell változtatni. Természetesen a városi pártvezetés ezt a vélekedést is helytelennek tartotta.⁷

A hajdúnánási pártbizottság 1967. július 10-én elemezte részletesen a reformok várható megvalósulását a városban. A termelő üzemek a III. negyedév során megismerhették a vállalatuk gazdálkodására vonatkozó új pénzügyi és jogszabályi feltételeket, és ezek ismeretében próbálhattak tervezni a jövőre.

A reform bevezetése után a tanácsok önállóan készítettek közép- és hosszú távú fejlesztési terveket, az irányításuk alá tartozó intézményekre vonatkozóan. Ezek forrásként elkülönített tanácsi fejlesztési alapot hoztak létre, mely helyi bevételekből és állami juttatásokból tevődött össze, valamint banki hiteleket is vehettek igénybe ennek kiegészítésére.

Mivel Hajdúnánás mezőgazdasági jellegű város volt, különösen az ezt a területet érintő, még kidolgozás alatt álló jogszabályokat várták leginkább, amelyek a termelőszövetkezetek gazdálkodását, jövedelemvonási és anyagi érdekeltségi rendszerét, a gyenge szövetkezetek állami támogatásának mértékét és konkrét formáit, az állami felvásárlást szabályozták. A szociális ellátások tekintetében a reform a munkások és alkalmazottak, valamint a parasztság családi pótléka közötti különbségeket tervezte felszámolni, ami ugyancsak nagy számban érintette a hajdúnánásiakat.

Szintén kedvező fogadtatásra lehetett számítani a munkaidő-csökkentés kérdéskörében (bár ennek bevezetése szorosan nem függött össze a gazdasági reformok bevezetésével). A csökkentést az 1968-as év II. félévétől lehetett megkezdeni. Az átlagosan heti 44 órára csökkentett munkaidő 1,5 millió dolgozót érintett.⁸ Az átállást a belső tartalékok mozgósításával, hatékonyságnöveléssel kellett elérni, azaz a termelést ez nem érintette hátrányosan.

A reform sikere érdekében a pártszervezetre főleg a propaganda terén vártak feladatok. Megbeszéléseken, előadásokon tervezték megismertetni a tagsággal a modern közgazdaság alapfogalmait, a gazdaság működését, amitől a reform összefüggéseinek megértését, a helytelen vélemények visszaszorulását is várták. Tisztázandó volt a szélesebb rétegek előtt, hogy melyek azok az árpolitikai eszközök, amelyekkel az állam rendelkezik, és melyek azok a területek, ahol a helyzet alakulása nem az állam akaratán és befolyásán múlik. Ki kellett gyomlálni azt a helytelen megközelítést, ami arra egyszerűsítette a kérdést, hogy: „Lesz, vagy nem lesz munkanélküliség?” Fel kellett készíteni az embereket arra, hogy a gazdaság növekedése, a technika fejlődése, a piac igényei változásokkal járnak. El kellett oszlatni a helytelen vélekedést, mely szerint a végzett munka alapján történő jövedelem differenciálás antiszociális. Nem volt szabad engedni, hogy a helytelen egyenlőségesdi szemléletét „szociális vívmány” címén védelmezzék. Ebben a sokrétű munkában a VB (Végrehajtó Bizottság) minden tagjának részt kellett vennie.

A végrehajtásban kulcsfontosságúnak ítélték a személyzeti politikát. Ezt az indokolta, hogy felismerték: az új gazdasági mechanizmus sikere a végrehajtáson, az azt napi

⁷ MNL HBML XXXV.11.a 14. d. T/1/b/1/13/1966.

⁸ MNL HBML XXXV.11.a 4. d. T/1/1/6/1967.

gyakorlattá alakító vezetőikön múlik. A felső pártvezetés a káderkiválasztásban hármaskövetelményt állított a helyi pártszervek elé. A politikai követelmény természetesen a rendszerhez való hűséget, politikai felkészültséget takarta, de ezalatt értettek olyan fontos emberi tulajdonságokat is, melyek megóvják az adott vezetőt a hatalommal való visszaéléstől, az anyagi előnyök hajszolásától, a családi-baráti érdekek előtérbe helyezésétől. A szakmai követelmények az adott terület kellő szintű ismeretét, a megfelelő iskolai végzettséget jelentették, de hangsúlyozottan figyelembe kellett venni a végzettség mellett a szakmai tapasztalatot is. A vezetőkézség követelménye a jó áttekintő és rendszerező képességet, a dolgozókkal való együttműködési és irányítási készségeket takarta. A felsőbb utasítások kimondták: ezen elvárások szoros egységet alkotnak, egyik szempont sem helyezhető előtérbe a többi rovására, azaz megpróbálták szakítani a régebbi gyakorlattal, amikor a politikai megbízhatóság döntő fontosságú volt, akár a szakmai hozzáértés rovására is.⁹

A pártszervezet a reform bevezetése körül az új rendeletek magyarázatával, a termelősövetkezeti törvény ismertetésével, az új alapszabályok és kollektív szerződések elkészítésében nyújtott segítséggel, a földtörvény végrehajtásában való útmutatással segítette a gazdasági egységeket. A pártirányítás az alsóbb pártszervekre és a tömegszervezetekre (szakszervezet, KISZ – Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, Nőtanács, Hazafias Népfront) kötelező érvényű határozatok útján történt. A végrehajtás ellenőrzése differenciált titkári értekezleteken, az állami és tömegszervezeti vezetőkkel folytatott megbeszéléseken, az alsóbb pártszervek rendszeres beszámoltatásán és a helyszíni ellenőrzéseken keresztül zajlott.

Hajdúnánáson talán nem is az alapok tisztázása, a reformok mibenlétének megértése okozott gondokat, hanem az, hogy sok helyen (különösen a termelősövetkezetekben) nagyon komoly személyi gondok voltak a reform bevezetése előtti években. A tsz-ek körében mindig is nagy fluktuáció sok helyen tragikus helyzetet idézett elő. Mivel a reformok bevezetésében, végrehajtásában a felső- és középvezetők szerepe hatalmas volt, égető szükség lett volna arra, hogy mindenütt stabil, kipróbált vezetőgárda fogadja a reformok bevezetését.

Ehelyett a Lenin Tsz-ben nem volt főagronómus, az Új Élet Tsz-ben főagronómus mellett főállattenyésztő sem volt, a Szikra és a Rákóczi Tsz-ben pedig évek óta általános vezetési problémákkal küzdöttek.¹⁰

A reformok bevezetésére való felkészülés keretében a termelősövetkezeti párttitkárok 1967-ben 2-2 alkalommal vettek részt 1–3 hetes tanfolyamokon, ahol a reform elveinek, politikai és közgazdasági követelményeinek ismertetéséről volt szó. A tsz-ek gazdasági vezetői felváltva szintén 2 hetes tanfolyamokra lettek beiskolázva, hasonló témakörben.¹¹

A termelősövetkezetek hatékonyabb működésének komoly akadálya volt az elavult infrastruktúra. Az állattenyésztésben elért „eredmények”: a gyenge növekedés, a magas elhullási arány a férőhelyek gyakran kritikán aluli állapotával voltak összefüggésben, amit csak súlyosbított sok esetben a dolgozók szakmai felkészültségének hiányossága.

⁹ MNL HBML XXXV.11.a 4. d. T/1/1/6/1967.

¹⁰ MNL HBML XXXV.11.a 15. d. T/1/2/27/1967.

¹¹ *Uo.*

Akadtt ahol külön tanfolyamokat kellett indítani a dolgozóknak, amelyen az alapvető szakmai ismereteket elsajátíthatták.¹²

A város ipara különleges helyzetben volt azáltal, hogy az üzemek telephelyként működtek, azaz a Szellőző Művek budapesti, a Vegyesipari Vállalat és a Malom debreceni, a Textílfeldolgozó Vállalat hajdúböszörményi irányítás alatt állt. Helyi önállósággal csak a Fa- és Fémipari Szolgáltató Ktsz. és a Férfi és Női Szabó Ktsz. végezte munkáját.

A város legsikeresebbnek tekinthető gyáregysége, a Szellőző Művek 1967-es tervét közel 10%-kal teljesítette túl. Termékeik 50%-a a szocialista tábor országaiban került értékesítésre, 10-15%-a tőkés exportra került.¹³ A képet némileg árnyalja, hogy ezt az eredményt más vállalatokkal való kooperáció során érte el. A tervek megvalósulását állandóan nehezítette a nagyfokú elvándorlás, valamint a vállalat szakmunkáshiánya, ami ellen az ipari tanulók képzésébe való bekapcsolódással próbáltak küzdeni.

A reform tapasztalatai a mezőgazdaságban

Az új gazdasági mechanizmus bevezetésének első tapasztalatai felemásak voltak. Bár az üzemek általában jól felkészültek, és igyekeztek alkalmazkodni az új gazdaságirányítási rendszerhez, sok problémát okozott például az alapanyaghiány, a belvíz vagy a helyenkénti munkaerőhiány. A nagy alkalmazotti arány is okozott problémákat (különösen a Dózsa, a Szikra és a Lenin Tsz-ben). Bérfeszültséget generált, hogy a tagok nem az egész jövedelmüket kapták meg, csak előleget, míg az alkalmazottak természetesen fizetést kaptak minden hónapban. Azzal is bírálták a jelenséget, hogy a bér munkásokkal való termelés ellentmond a szocializmus elveinek, a városi pártvezetés viszont nem tartotta hibának az alkalmazottak foglalkoztatását a termelőszövetkezetekben.

Sok vitát váltott ki a melléküzemágak létrehozása. Ezek általában növelték a jövedelmezőséget, fokozták az áruértékesítés biztonságát, de a tagság folyamatos foglalkoztatása terén betöltött szerepük vitatható volt. Egyes vélekedések szerint ezek csak az egyes emberek boldogulását segítik elő, a szövetkezetek gazdálkodására kifejtett hatásuk nem jelentős, máshonnan vonják el a forrásokat és a figyelmet, viszont indokolatlanul nagy a velük járó kockázat. A városi pártvezetés arra az álláspontra helyezkedett, hogy a segédüzemek kiegészítik a működést, amíg ez nem megy a fő tevékenység rovására, addig minden esetben hozzá fognak járulni az újabbak létesítéséhez.¹⁴

A pártvezetés fontosnak tartotta a tsz-vezetők bátorítását az új rendszer által biztosított keretek közötti kockázatvállalásra. Leszögezték: ha mégse a várt eredmény születik, de az külső ok miatt következik be, akkor az adott vezetőt meg kell védeni a jogtalan támadásoktól, és nem szabad engedni, hogy ilyen esetek elvegyék a kedvet a kockázatvállalástól.

Az első hónapok után a „csodavárás” megszűnt, sőt a pártvezetés tapasztalatai szerint kialakult az a helyes nézet, hogy az új gazdasági mechanizmus annyiban válik az

¹² MNL HBML XXXV.11.a 16. d. T/1/2/3/1968.

¹³ MNL HBML XXXV.11.a 15. d. T/1/2/27/1967.

¹⁴ MNL HBML XXXV.11.a 4. d. T/1/1/3/1968.

egyének és a társadalom számára is hasznossá, amennyire jól lesz végrehajtva a napi gyakorlatban.

Minden felkészítés és tájékoztatás ellenére azonban az új gazdasági mechanizmus beindulása után is megfigyelhetőek voltak negatív jelenségek Hajdúnánáson. Még mindig akadtak, akik a reformtól a régi tervgazdálkodást féltették, de elterjedt volt az a hozzáállás is a dolgozók között, mely egyoldalúan csak azt nézte, mit hozhat neki az új gazdasági mechanizmus, és nem beszéltek arról, hogy nekik mit kell tenniük a sikerért. Sok termelőszövetkezeti vezető (némileg magára hagyva) vitázott a zárszámadó közgyűléseken azokkal a tagokkal, akik a személyi jövedelem növelését szerették volna elérni, a felhalmozás, a tartalékolás rovására. Akadt olyan vélekedés is, miszerint: „*Nekem jó volt a régi mechanizmus is, ki tudja, nem lesz e rosszabb az új.*”¹⁵

Gazdasági téren nagyobb megállapításokat még nem lehetett tenni a reform elindulásának első időszaka után, de néhány tendenciát azért már meg lehetett figyelni.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek elindultak a termelési szerkezet megváltoztatásának útján, melynek célja a gazdaságosabb működés volt. Például az állattenyésztés elősegítése érdekében igyekeztek önerőből fedezni a takarmányszükségletet, mivel a saját takarmány hiánya volt a legkomolyabb gátja a nagyüzemi állattartás felfutásának. A Micsurin Tsz. már az 1968-as évben azt tervezte, hogy saját termelésből fog rendelkezésére állni a szükséges takarmánymennyiség.¹⁶

A hajdúnánási termelőszövetkezeteknél megfigyelhető volt az a tendencia, hogy áruik értékesítésében továbbra is igyekeztek a vállalatokkal való szerződés kötésre, az egyoldalú szabadpiaci értékesítést nem látták eléggé biztosnak, ezért ódzkodtak tőle. Ezt a pártvezetés nem is helytelenítette, hiszen ennek a helyzetnek megvolt az az előnye, hogy a tsz-ek termelését így, a vállalatokon keresztül sikerrel lehetett a kívánatos érdekek mentén befolyásolni, azaz ez egyfajta szabályozási lehetőséget kínált.

A mezőgazdaság és az államigazgatás kapcsolatában is jelentkeztek gondok. A helyi tanács mezőgazdasági osztályához fordultak gondjaikkal a termelőszövetkezeti vezetők, és onnan vártak segítséget, de amikor döntéshozatalra került sor a szövetkezetekben, nem igényelték az osztály állásfoglalását, sőt nem is vették szívesen a beleszólást. Másik oldalról a mezőgazdasági osztályt gyakran érte kritika, hogy gyakran csak a hatósági utasítások „nyelvén” tárgyaltak a gazdaságokkal, a befolyásolás egyéb, kevésbé hivatalos és parancsoló formáit nem sikerült megtalálniuk.¹⁷

Nemcsak a tanács szerveivel, hanem a városi pártbizottsággal való együttműködés terén is volt min változtatni. A párt vezetősége igencsak nehezményezte, hogy a Rákóczi Tsz. zárszámadó közgyűlésére a pártbizottságot még csak meg sem hívták, pedig készültek a megjelenésre, és külön előre kérték a gazdasági beszámolót, hogy lelkiismeretesen fel tudjanak készülni. A szövetkezet más esetekben is hagyta már figyelmen kívül a városi PB (Politikai Bizottság) kéréseit, ami annál is inkább elszomorította a pártbizottságot, hogy ott pedig pártalapszervezet is működött.¹⁸

¹⁵ MNL HBML XXXV.11.a 16. d. T/1/2/3/1968.

¹⁶ MNL HBML XXXV.11.a 4. d. T/1/1/3/1968.

¹⁷ *Uo.*

¹⁸ *Uo.*

Helytelen gyakorlatként bírálta a pártbizottság azt is, amikor a gazdaságosságra való törekvés jegyében a termelési szerkezet egyes tsz-ekben kezdett egyoldalúvá válni, például az ipari növények termesztése csökkent. A dohány esetében arra hivatkoztak, hogy nincs elég tapasztalt dolgozó a műveléshez, és Hajdúnánáson nem is igazán lehet jó minőségű dohányt előállítani (ami azért is érdekes, mert a szomszédos Hajdúdorogon nagy hagyományai vannak a dohánytermesztésnek). A helyi pártvezetés ezzel nem értett egyet, mivel megítélésük szerint a dohány, mint munkaigényes növény, sok (női) foglalkoztatási problémát is megoldana.

Az állattenyésztésen belüli szerkezetváltás sem volt mindenütt indokolt és átgondolt. A pillanatnyi árbeli feltételek miatt néhány helyen nem a gazdaságosabb sertésenyésztés módzatait keresték, hanem elkezdtek visszafejleszteni az ágazatot, és a baromfitartást kezdték felfuttatni, annak gyorsabb megtérülési ideje miatt, anélkül, hogy megfelelő feltételek álltak volna rendelkezésre. Az elkerülhetetlen problémák sok helyen keltettek gyors csalódást.

A nagyüzemi zöldségtermesztés sem fejlődött a kellő mértékben (a szerződéses és árúnövények nem érték el a vetésterület 10%-át), pedig munkaigényes mivolta mellett a Debreceni Konzervgyár közelsége is mellette szólt volna.¹⁹

A hozamok növekedése lassú volt, és ezt csak részben lehetett magyarázni a természeti adottságokkal. A talajerőgazdálkodás, a vízgazdálkodás modernebb, hatékonyabb megoldásainak alkalmazása lett volna az üdvözítő. 1967-hez viszonyítva a búza holdankénti termésátlaga 0,4 q-val, az őszi árpáé 2 q-val, a kukoricáé 2,9 q-val emelkedett.²⁰ Ez az aszályos időjáráshoz képest elfogadható volt, de a fenti módszerekkel jobb is lehetett volna.

Az állattenyésztés terén évek óta az állatsűrűség csökkenése volt tapasztalható. 100 hold szántóra 1966-ban 17,2, 1967-ben 16,3, 1968-ban 13 számosállat jutott, a szarvasmarha állomány stagnált, a sertések és juhok száma csökkenő tendenciát mutatott. A nagyobb testű állatok tartását a baromfitenyésztés felfutása szorította vissza.²¹

Míg az egyes üzemek szintjén általában megfelelően viszonyultak az új gazdasági mechanizmus reformjaihoz Hajdúnánáson, nem látszottak törekvések a magasabb szinten történő gondolkodásra, azaz a tsz-ek közötti kooperációk kialakítására. A közös beruházásban-termelésben-értékesítésben hiába látott nagy lehetőségeket mind az állami, mind a helyi pártvezetés, az erre irányuló javaslatok sorra eredmény nélkül haltak el.

A város termelőszövetkezetei 1968-ban eredményes gazdálkodást folytattak. Mivel a bevételeket meghatározó felvásárlási árak nőttek, a szövetkezetek bevételei is megfelelően alakultak (a gyenge tsz-eket leszámítva). A tervezett bevételek összege 139,806 millió Ft volt 1968-ban, (a várható bevétel ezt meghaladta, ami 143,326 millió Ft volt). A kiadások 132,855 millió Ft-os összege szintén némileg meghaladta a 127,726 millió Ft-os tervezettet, így az egyenleg várhatóan 10,471 millió Ft-os nyereség lett.²²

A legnagyobb gondot a város mérleghiányos termelőszövetkezetei (a Lenin és a Szikra Tsz.) okozták. Növelte a gondot, hogy ezen szövetkezetek vezetése minden hibát

¹⁹ MNL HBML XXXV.11.a 16. d. T/1/2/20/1968.

²⁰ Uo.

²¹ Uo.

²² Uo.

igyekezett a körülmények kedvezőtlen voltával magyarázni, a saját hibák elismerése szóba sem került, így az azokon történő változtatás esélye is csökkent. A Lenin Tsz. azonban mérleghiánya ellenére sem részesülhetett állami dotációban, mivel megállapítható volt, hogy a hiány nem kedvezőtlen adottságaiból következik, hanem a rossz gazdálkodásban gyökerezik így hitel felvételére szorultak.²³

A Haladás Tsz. a kedvezőtlen adottságú gazdaságok kategóriájába tartozott. Szántóinak 67%-a gyenge termőképességű, savanyú talaj volt. A területének a 23%-a 14,3 AK (aranykorona) értékű volt, 24%-a 9,8 AK, 53%-a, a terület fele pedig 5,7 AK értékű föld volt.²⁴ A dolgozók elöregedése, a gazdaság szétszórt elhelyezkedése, a nagy szállítási távolságok, az elavult infrastruktúra, az állategészségügyi ellátás rendezetlensége, a géppark elavultsága, a javítás lassúsága és költségessége, a korszerűsítéshez szükséges eszközök hiánya mind a gazdaság veszteségességét idézte elő. Az új gazdasági mechanizmus bevezetéséből adódó feladatokat, az új szemléletet még a vezetőség sem tette a magáévá, a tagság körében pedig még siralmasabb helyzetről szerzett tapasztalatokat a pártvezetés.

Ez a helyzet indokolta, hogy a Haladás Tsz. folyamatosan állami dotációra szorult. Az 1968-tól érvényes új támogatási rendszer alapján viszont kevesebb összegre számíthattak, ami tovább növelte a problémákat. A termelőszövetkezet olyan időszakban állt át az új gazdasági mechanizmusra, amikor az előző időszak fogyatékosai még nem lettek felszámolva. Az új rendszer első hatásai így a Haladás Tsz.-nél szinte kizárólag negatívak voltak: az alacsony szintű árutermelés mellett az áremelések nem tudták kiegyenlíteni az ipari áremelésekből adódó többletkiadásokat. A gazdaság növekedése nem tudta kitermelni a megnövekedett terhek fedezetét, így az új rendszerben, az önállóbb gazdálkodás során a gyengén gazdálkodók hátránya csak tovább fokozódott.

A Haladás Tsz. pártalapszervezetére nehéz feladatot rótt az új gazdasági mechanizmus bevezetésének magyarázata, elfogadtatása. Az alapszervezet 40 fős volt, a dolgozó tagság 15%-a volt az MSZMP tagja. A tagság átlagéletkora 46 év volt (a tsz tagságáé 54 év), a tagok 40%-a 50 éven felüli volt, ami jól jelzi a szövetkezet öregedését, a fiatalok hiányát.²⁵ Az alapszervezet megpróbálta figyelemmel kísérni a szövetkezet gazdálkodását, havonta üléselő taggyűlése napirendjében körülbelül fele-fele arányban szerepeltek politikai és gazdasági jellegű témák.

A városi pártbizottság saját hibájaként mondta ki, hogy a fentebb említett problémákra nem az alapszervezetek gazdasági ellenőrző munkája során derült fény, hanem városi szintű vizsgálódáson kerültek a figyelem középpontjába. Így a pártalapszervezetek tevékenységén, aktivitásán is sokat kellett még javítani.

Első eredmények az ipar és kereskedelem területén

A mezőgazdasági termelőegységekkel szemben az ipari üzemek jobban vették az indulás nehézségeit. Kiemelten jól teljesített a Szellőző Művek, amely még az időközben felemelt tervét is túlteljesítette az időszakban. A Szabó Ktsz. és a Háziiipari Szövetkezet

²³ MNL HBML XXXV.11.a 4. d. T/1/3/1968.

²⁴ MNL HBML XXXV.11.a 16. d. T/2/18/1968.

²⁵ *Uo.*

szolgáltató tevékenységében jelentkezett némi lemaradás az éves elképzeléseikhez képest, ami figyelmeztető jel volt a pártvezetés számára, hiszen a szolgáltatások terén felépő hiányosságok a lakosság hangulatára nagyon könnyen rossz hatással lehettek, a Háziipari Szövetkezet bedolgozói rendszerével pedig nagyon jelentős szociális feladatokat is megoldott a városban.

A Háziipari Szövetkezet egyik meghatározó tevékenységi területe, a szalmaipar minden erőfeszítés ellenére hanyatlóban volt Hajdúnánáson. Bár voltak még asszonyok, akikről elmondhatták, hogy „*az ő kezükből csak a halál szedi ki a szalmát*”, az egykor sok nőnek biztos mellékjövedelmet jelentő szalmafonás „*egyre inkább a népművészeti emlékek sorába kerül*”, így a női munkaerő foglalkoztatása továbbra is sok fejfájást okozott.²⁶

Mindazonáltal a vállalatok sikeres működésére jellemző, hogy az Építő Ktsz. és a Városgazdálkodási Vállalat 1968 végén 2-2 heti, a Szellőző Művek pedig 3 heti nyereségrészesedés kifizetését tervezte a dolgozók felé.²⁷

A városi építőipar némileg nehezebb helyzetben volt másoknál. Ennek oka az új árak miatti tervezési bizonytalanság volt, valamint az, hogy egyes beruházások beindulása elhúzódott. Ezek a kezdeti bizonytalanságok a dolgozók keresetének átmeneti csökkenését okozták, ami azonnal negatív megnyilvánulásokban jelent meg, olyan hangok is voltak, miszerint: „*Már a kezdet kezdetén is ennyi baj van, mi lesz még később?*” Ez azonban kivételes helyzet volt, az ipari dolgozók körében hasonló máshol nem fordult elő.²⁸

A megyei vezetés Hajdúnánást ipari centrumnak jelölte ki. Célkitűzés volt, hogy a fiatalok és a szakemberek ne vándoroljanak el onnan munkalehetőségek után, valamint 2500 munkaképes, nem dolgozó nő élt ekkoriban a városban, így a jövőben keletkező (főleg könnyűipari) vállalatok számára bőségesen biztosítva volt a munkaerő utánpótlása.²⁹

Az árakkal kapcsolatos első tapasztalatok azt mutatták, hogy a kérdést megfelelő tájékoztatási munka előzte meg. Az ilyenkor óhatatlanul felröppenő rémhírek alig okoztak gondot, szórványosan jelentettek (főként a tanyavilágban élő emberek részéről) felvásárlási „hullámot.” A tágabb közösség azonban nem reagált kedvezőtlenül, inkább kinevették azokat, akik a „spájzolás” keretében tv-készüléket vettek olyan tanyára, ahol még áram sem volt.³⁰

A város áruellátásában különösebb fennakadás nem volt az új gazdasági mechanizmusra való átálláskor. A háromféle árral még ismerkedtek az emberek, lassan szoktak hozzá az új árrendszerhez.

A tejtermékek forgalma és fogyasztása 1968 végére jelentősen megnőtt, a vaj esetében közel 100%-os forgalomnövekedést tapasztaltak a városban, de a sajtfélék iránti kereslet is nagymértékben emelkedett. A tojás és a baromfi hús forgalma is nőtt, egyéb élelmiszerek esetében némi csökkenés volt tapasztalható. A háztartási bolt több mint 10%-os, a műszaki bolt közel 90%-os forgalomnövekedést könyvelhetett el (az 1967.

²⁶ Csontos 1975. 48–49.

²⁷ MNL HBML XXXV.11.a 4. d. T/1/3/1968.

²⁸ *Uo.*

²⁹ MNL HBML XXXV.11.a 17. d. T/2/21/1969.

³⁰ MNL HBML XXXV.11.a 4. d. T/1/3/1968.

januári adatokhoz viszonyítva). Egyéb iparcikkek esetében itt is némi csökkenés volt megfigyelhető, a ruházati forgalom 5%-kal csökkent.³¹

Tartós fogyasztási cikkekből jelentősen nőtt a nánási kereskedelmi egységek forgalma. 1968 I. negyedévében (az előző év azonos szakaszához képest) 12%-kal emelkedett a forgalom. Motorkerékpárból 13, porszívóból 2, televízióból 62, rádióból 33, kerékpárból 61 darabdal adtak el többet, mint az elmúlt évben.³²

Az építőanyagok forgalmában viszont visszaesést figyeltek meg Hajdúnánáson, de ez nem az új gazdasági mechanizmussal, hanem azzal volt magyarázható, hogy az előző év elején, a belvízkárok kijavítása miatt a szokásosnál jóval nagyobb volt az építőanyagok iránti kereslet, így az 1967. januári adatok viszonyítási alapnak sem igazán tekinthetők.

A kereskedelem területén az egyik legjelentősebb hatás az volt, hogy nagymértékben csökkentek a raktári készletek az 1967. januári állapotokhoz képest (az élelmiszereknél 2%-kal, iparcikkekénél 22,8%-kal, ruházati cikkekénél 9%-kal, összesítve 11,6%-kal). Ez azonban a lakossági ellátás során nem okozott problémát, annyi történt, hogy az új rendelkezések ösztönözték az elfekvő készletek kiárusítására, amivel az üzletek éltek is. A megmaradt készletek a valós igényeket tükrözték, és választékban is gazdagabbak voltak, mint azelőtt.³³

A hajdúnánási kereskedelmi egységek részéről az új rendszer kapcsán a legnagyobb bosszúságot az árak okozták. A nagykereskedelemből érkező árucikkek egy részén még a régi árak voltak feltüntetve, ezek átírása pedig nagy feladat elé állította a boltok dolgozóit. Ha ez nem történt meg, a cikkek megmaradó régi árak állandó konfliktusokat okoztak a vevőkkel, ezzel is szaporítva az új gazdasági mechanizmus elindulását kísérő apró, ám kellemetlen jelenségek sorát.³⁴

A mechanizmus bevezetésének korabeli értékelése

Az új gazdasági mechanizmus bevezetésének első tapasztalatai a városi pártvezetés szerint összességében igen kedvezőnek tekinthetők. A dolgozók politikai hangulatát és a gazdasági vezetők többségének felkészültségét megfelelőnek ítélték, a kezdeti bizonytalanságokból adódó szórványos negatív felhangokat pedig az átmeneti keresetbeni visszaeséseknek tulajdonították, amit a későbbiekben orvosolni lehet.

Az üzemek vezetőinek megnövekedett önállósága jól működött, csak elvétve talált olyan eseteket a pártbizottság, ahol az egyszemélyi felelősséggel való visszaélést lehetett megfigyelni. Ezen esetekben a gazdasági vezető a nagy horderejű döntéseket nem javasolta a választott testületeknek, hanem csupán bejelentette azokat. Ilyenkor a szavazások csak formalitások voltak, végeredményben nem kollektív döntés született, hanem egyéni. Ezt az eljárásrendet helytelennek tartotta a pártvezetés, hiszen a vállalati önállósággal éppen a „kollektív döntés – egyszemélyi felelősség” elvének elmélyítése volt a cél.

³¹ *Uo.*

³² MNL HBML XXIII.527. 93. k. 10/1968.

³³ MNL HBML XXXV.11.a 4. d. T/1/3/1968.

³⁴ MNL HBML XXXV.11.a 16. d. T/1/2/3/1968.

A reform végrehajtásának alapja volt a megfelelő vezetőség. Hajdúnánáson az Állami Gazdaság rendelkezett ekkoriban a legkiforrottabb vezető réteggel, ami a régebbi helyzethez képest jelentős fiatalítást is jelentett. 1968. október végén a vezetésben részt vevő káderek átlagéletkora itt 33 év volt.³⁵

A szakmunkásképzést és utánpótlást és az állandó továbbképzést is megfelelőnek ítélték az Állami Gazdaságban. Legnagyobb gondjuk az volt, hogy a dolgozók anyagi megbecsülését nem tudták mindig megfelelően teljesíteni, ezért fennállt a veszélye annak, hogy a dolgozók elvándorolnak más munkahelyekre. A nyereségrészesedések kifizetése jelentett sokat ebben a tekintetben, az Állami Gazdaság 4 millió Ft-os tervtúteljesítéséből 15 napi bérnek megfelelő nyereségrészesedést fizetett ki a dolgozóknak.

Összességében a helyi pártvezetés megállapította, hogy az új gazdasági mechanizmusra való átállás körülményeiből nagyon jól lehetett következtetni az adott vállalatnál folyó politikai munka minőségére. A Szellőző Műveknél vezetési problémák miatt eleinte akadtak gondok, ami átmeneti hangulatromláshoz és némi elvándorláshoz is vezetett. A Szabó Ktsz-t a Végrehajtó Bizottság meglátása szerint szinte felkészületlenül érte az új gazdasági mechanizmus bevezetése, itt a pártvezetés nem tartotta kézben az eseményeket, csak utólag reagált mindenre.³⁶

Az ipar növekedése 1968 végén lényegében azonos volt a megyei átlaggal (11%). A legkiugróbb növekedést a Szellőző Művek érte el (34%), mindezt úgy, hogy a munkáslétszáma 20 fővel alatta is maradt a tervezettnél. Az eredmény annak volt köszönhető, hogy egyre bővült a kooperáció a gépjavító állomásokkal, ami elnyerte a pártvezetés elismerését, mivel ezzel népgazdasági szinten addig kihasználatlan kapacitást tártak fel.

Az év elején még 2 millió Ft lemaradás volt a tervekhez képest, ami a dolgozók keresetében és hangulatában is megmutatkozott, de ezt gyorsan sikerült helyrehozni. A vállalat megkészserezte az exportját, 2,8 millió Ft-tal túteljesítették a ¾ éves termelési tervüket, a várható nyereség alapján 20 napi nyereségrészesedést fizetett ki a vállalat a dolgozóknak. Félévtől áttértek a 44 órás munkahétre, ami nem jelentett fennakadást a termelésben. Előző év elejéhez viszonyítva a létszámban 105 %-os, a bérben 109%-os, a termelésben 150 %-os növekedés volt. Külön elismeréssel adózott a pártvezetés annak, hogy az exporttevékenységhez semmilyen állami támogatást nem vettek igénybe, sőt adót fizettek az ebből származó bevételük után.³⁷

A kisebb üzemeknél nem sikerült időben lekötni minden kapacitást, így ott általában kisebb sikerekkel zárták az első évet az új gazdasági mechanizmus rendszerében. A Szabó Ktsz-nél az 1967. III. negyedévi 1,1 millió Ft-hoz képest 1968-ban csak 0,4 millió Ft-ot állítottak elő. Itt is megfigyelhető volt hangulatromlás a dolgozók közt, akik a keresetükben is megnyilvánuló visszaesést a reformok bevezetésének tulajdonították. Év vége felé már túljutottak a nehézségeken, és 840 ezer Ft nyereség látszott realizálódni.

A Fa- Fém- és Építőipari Ktsz-nél is voltak kapacitásgondok év elején, itt az asztalosipari részleg számára nem volt munka, de ez is rendeződött, és év végére nagyjából az előző évi nyereséget tudta termelni az üzem.

³⁵ MNL HBML XXXV.11.a 16. d. T/1/2/20/1968.

³⁶ *Uo.*

³⁷ *Uo.*

A Városgazdálkodási Vállalat a III. negyedév végére az előző évi hasonló állapothoz mérve 160%-ra teljesítette terveit. Ez részben azért alakult így, mert sok olyan nyereségük volt, amit nem láthattak előre, így nem tudtak vele tervezni.³⁸

A város ipari üzemeiről összességében elmondhatta a pártvezetés az első – majdnem teljes – év tapasztalata alapján, hogy sikerrel vették az átállást az új gazdasági mechanizmus feltételrendszerére. Az üzemek vezetői beleződtek az új helyzetbe, a munkások hangulata is bizakodó volt, a város ipari üzei közül mindegyik nyereségesen gazdálkodott.

1969 végén, amikor már közel 2 év tapasztalatai alapján lehetett véleményt mondani az új gazdasági mechanizmusról, a városi pártvezetés leszögezhetett néhány tapasztalatot a mezőgazdaság területén. A kenyérgabona vetésterülete szinten maradt, a vetésterület növekedése a takarmánynövények esetében volt leginkább megfigyelhető, a szálas és lédús takarmányok területe 19%-kal, az abraktermő terület 10%-kal növekedett. Az ipari növények területe viszont csökkent. Az állatállomány változásai kedvezőbbek voltak a megyei átlagnál, amíg megyei szinten a szarvasmarha állomány 2,1%-kal csökkent, addig Hajdúnánáson némi növekedés volt megfigyelhető. A juhtartás területén 17%-kal csökkent az állomány, azonban az anyaállatok száma 10,2%-os növekedést mutatott.³⁹ A baromfitartás egyre jobban eltolódott a helyi viszonyoknak jobban megfelelő nagytestű baromfi (liba, pulyka) tartása felé.

A szövetkezetek beruházási aktivitása folyamatosan növekedett, főként a 70%-os támogatottságú szarvasmarhatelepek építése haladt sikeresen.

A hajdúnánási termelőszövetkezetek sikerrel éltek a tevékenységi kör bővítésében jelentkező lehetőségekkel, 1969 végén közel 30 ilyen jellegű engedély állt elbírálás alatt, ezenkívül 17 melléküzemág működött ekkoriban. Ezek elsősorban élelmiszeripari, szállítmányozási és építőipari területen tevékenykedtek, de vendéglátással, autószereléssel, vagy virágcserepyártással is foglalkoztak a város termelőszövetkezeteinek melléküzemágai.⁴⁰

Az Állami Gazdaság termelése egy év alatt 6,8%-kal növekedett, a munkabérek 4,6%-os növekedést mutattak. A termelékenység lényegesen javult, ugyanis ezt az eredményt kevesebb dolgozóval érték el, mint az előző évben.⁴¹

A város mezőgazdasági üzeinek halmozott termelési értéke 1968-hoz viszonyítva 25,6%-kal emelkedett. Gyakorlatilag minden termelőszövetkezet jelentős növekedést mutatott, de a Micsurin, az Új Élet, valamint a Rákóczi Tsz. gyarapodása különösen figyelemre méltó volt. A termelés növekedésével csaknem azonos mértékű volt a szövetkezetek árbevételének növekedése is (24%). A növénytermesztés árbevételének növekedése (34,1%) meghaladta az állattenyésztését (20,2%), mivel az állattenyésztés növelése több beruházást igényelt, felfutása lassabban jelentkezett. A termelőszövetkezetek összes árbevételéből az alaptevékenységre jutó hányad 83,7%-ról 84,9%-ra nőtt. E téren a Rákóczi Tsz.-ben volt megfigyelhető az a kedvezőtlennek tartott jelenség, miszerint az árbevételnek csupán az 59,2%-a származott az alaptevékenységekből, a többi a

³⁸ Id. az előző jegyzetet.

³⁹ MNL HBML XXXV.11.a 17. d. T/2/21/1969.

⁴⁰ MNL HBML XXIII.527. 98. k. 23/1968.

⁴¹ MNL HBML XXXV.11.a 17. d. T/2/21/1969.

melléküzemágak munkájából, így fennállt a veszélye, hogy itt melléktevékenység szintjére süllyed az alaptevékenység.⁴²

Az árbevétel 1 hektárra történő kivetítése is növekedést mutatott, itt azonban már nagyobb szóródás jelentkezett a tsz-ek között, ami jelezte a további feladatok jellegét. Erősíteni kellett a talajerőutánpótlás rendszerességét, a műtrágyázást, a korszerű öntözés lehetőségeinek kihasználását. Biztató volt, hogy az állatállomány, bár még csökkent (a tsz-ek állatállománya 1970-ben az 1965. évinek 78,7%-a volt), de már látható volt a tendencia, hogy ebben hamarosan növekedés fog bekövetkezni.⁴³

A mezőgazdaságban a nyereségrészesedés összege 15,6%-kal nőtt 1968-hoz képest, az egy főre jutó kifizetett összeg 5,7%-os növekedést mutatott. A termelészövetkezetek nyereségesen működtek, kivéve a Haladás Tsz-t; valamint a Micsurin Tsz. kapott egy-szeri állami dotációt, a Szikra Tsz-szel való egyesülés kapcsán jelentkező veszteségek fedezetére.⁴⁴

A Micsurin Tsz. gazdálkodása megerősödött ebben az időben. Kialakult az ágazatok összhangja, a növénytermesztést az állattenyésztésnek rendelték alá (a termőterületi adottságok miatt lemondtak egyes gazdaságtalan növények termesztéséről), komolyabb figyelmet fordítottak a talajerőutánpótlásra, a szőlő- és gyümölcskultúrák meghonosítására. Az árbevételek alakulása jól szemlélteti ezt a folyamatot: 1968 és 1972 között a szövetkezet növénytermesztési árbevétele 181%-kal, az állattenyésztésé 231%-kal növekedett.⁴⁵

1969 őszén a városi pártvezetés az ipar területén is értékelt az új gazdasági mechanizmus bevezetésének eddigi eredményeit, az eltelt közel 2 év tapasztalata alapján. Ez alatt az ipari üzemekben a termelési érték növekedés 1968-ról 1969-re 11%-kal emelkedett. A növekedés a Szabó Ktsz-nél és a TÖVÁLL-nál volt a legnagyobb (körülbelül kétszeres). Nagy volt a gyarapodás a Fa- Fém- és Építőipari Ktsz-nél (30%), valamint a Szellőző Műveknél (19%). Az építőipari termelési érték 1968-hoz viszonyítva 19%-kal növekedett, itt azonban döntően áremelkedések okozták a növekedést. A szolgáltatásokat végző vállalatok termelése gyakorlatilag stagnált.

Az ipari üzemek termelése döntően a piaci igényekhez alkalmazkodott, a termelés teljes mértékben le volt kötve előre, eladatlan raktárkészlet az üzemeknél nem volt, ami jelentős előrelépés volt a korábbi állapotokhoz képest.

A vállalati nyereség a hajdúnánási ipari üzemekben 26%-kal javult. A foglalkoztatás növekedése közel 20%-os volt az ipari üzemeknél (a megyei arány 7% volt), ez 367 fős növekedést jelentett a 2 év alatt. A termelékenység növekedése a nagy létszámgyarapodás ellenére is meghaladta a megyei és az országos átlagot (ami 2–4% volt), ez az érték Hajdúnánáson mintegy 5%-ot ért el.⁴⁶

A Szellőző Művek ekkor fejlődött a város első számú üzemévé. A gyár több mint 400 főt foglalkoztatott, tanműhelyében 230 ipari tanuló sajátította el a vasipari szakmákat. 100-nál több dolgozót foglalkoztatott ekkoriban még Hajdúnánáson a Gépjavító

⁴² MNL HBML XXXV.11.a 17. d. T/2/3/1970.

⁴³ Rácz 1973. 418.

⁴⁴ MNL HBML XXXV.11.a 17. d. T/2/3/1970.

⁴⁵ Székelyhidi – Ablonczy 1975. 44.

⁴⁶ MNL HBML XXXV.11.a 17. d. T/2/21/1969.

Állomás, a Textilfeldolgozó Vállalat, a Fa-, Fém- és Építőipari Ktsz. és a Városgazdálkodási Vállalat is.⁴⁷

Az ipari üzemek, bár csak telephelyekként működtek, jelentős fejlődést értek el az új gazdasági mechanizmus bevezetése utáni első években. A termékek eladhatósága sokat javult, az értékesítés folyamatos és zavartalan volt. A városi ipari üzemek nyereségesen, terveiket teljesítve termeltek. Az itteni alapszervezetek működésével elégedett volt a városi pártvezetés, ezek megfelelő súllyal és eredményesen foglalkoztak gazdasági kérdésekkel.

A szolgáltató ágazat aránya a lakosság igényeihez viszonyítva alacsony volt, mivel az új gazdasági mechanizmus feltételrendszere az ártermelésre ösztönzött. A szolgáltató szektornak viszont hatalmas szerepe lett volna a női munkaerő felszívásában.

A kereskedelem területén az eredmények nagyjából igazolták az várakozásokat. A Vegyesiparcikk Kiskereskedelmi Vállalatnál az 1968 és 1969 között a forgalom 3,6%-kal emelkedett. A növekedés egyik oka az volt, hogy a vállalat árubeszerzési lehetőségei megnöttek az új gazdasági mechanizmus szabályozása révén, így bő 2 millió Ft értékű árutöbblet jelent meg a város kereskedelmi forgalmában, ami a választékot bővítette.

Nőtt a tartós fogyasztási cikkek vásárlása is, amiből a lakosság anyagi helyzetének javulására, a keresetek növekedésére is lehet következtetni. Így például porszívóból 11, hűtőszekrényből 26, televízióból 83, rádióból 174, kerékpárból 447, motorkerékpárból 12 darabbal adtak el többet, mint az előző évben.⁴⁸ A város áruellátása jónak volt mondható, a továbblépésben egyre nagyobb szerepet szántak a termelőszövetkezetek kereskedelmi tevékenysége erősítésének.

Az új gazdasági mechanizmus bevezetését a városi pártvezetés Hajdúnánáson sikeresnek ítélte. A gazdasági vezetők beletanultak az új rendszerbe, a termelésirányításban a korábban elterjedt mennyiségi szempontokat kezdte felváltani a minőségi szemlélet. Törekedtek a vállalaton belüli helyes munkamegosztásra, a középvezetők felelősségének, önállóságának növelésére. A termelő üzemek és a pártszervek, tanácsi szervek kapcsolata fokozatosan javult, az egymás önállóságát tiszteletben tartó partneri viszony kezdett kialakulni. Hasonlót lehet elmondani az ipari vállalatok és a termelőszövetkezetek erősödő együttműködéséről. A gazdasági vezetőkkel kapcsolatban talán annyi kritikát lehetett megfogalmazni, hogy a nyereségnövelés érdekében néha a megengedhetőnél nagyobb kockázatokat vállaltak, és a szűken értelmezett vállalati érdekeket tartották elsődlegesnek, az országos gazdasági érdekekkel szemben.

Az alkalmazottak részéről a városi pártvezetés értékelése szerint pozitív fogadtatás övezte az új gazdasági mechanizmus bevezetését. A jövedelmek általában emelkedtek, nőtt az áruforgalom, mégis, a „kispénzű” családok egyes csoportjainál életszínvonalcsökkenés is megfigyelhető volt. A lakosság az árváltozásokat (érthető módon) az ár-emelkedések oldaláról közelítette meg, túlzottnak tartva azokat. A szolgáltatások szektorában is gyorsabb változásokat szerettek volna, ám ezen a területen lassabban haladt a változás a kívánatosnál. A termelőszövetkezeti parasztság jövedelme lassan emelkedett, ami növelte a biztonságérzetüket, de a nyugdíjazási rendszer tekintetében még voltak javítandó dolgok.

⁴⁷ Rácz 1973. 422–423.

⁴⁸ MNL HBML XXXV.11.a 16. d. T/1/2/3/1968.

Összességében a városi pártvezetés elégedetten állapíthatta meg, hogy a gyarapodás kétharmad része az üzemek létszámnövekedéséből adódott (ami jelezte a város iparának fejlődését), azaz extenzív jellegű növekedés volt, míg egyharmadát viszont a termelékenység javulása eredményezte. Ez utóbbi különösen üdvös volt, hiszen ez volt a gazdasági reform egyik fő célkitűzése. A foglalkoztatás növekedésével párhuzamosan lassan csökkent a fluktuáció. 1966-hoz viszonyítva 1971-re 1700 fővel emelkedett a dolgozók száma Hajdúnánáson, az ingázó munkások száma pedig 40%-kal csökkent.⁴⁹

A legtöbb üzem próbált intézkedéseket tenni a törzsgárda megbecsülésére, ami kedvező fogadtatásra talált a dolgozók körében. Fejlődött a munkaverseny is, a város ipari üremeiben 50 szocialista brigád működött (ebből csak az Állami Gazdaságban alakult 11). Javultak a dolgozók szociális és munkakörülményei, valamint az ipari üzemek nagy része bevezette a 44 órás munkahetet (a mezőgazdaságban csak az Állami Gazdaság tett lépéseket ebbe az irányba).⁵⁰

Kijelenthető, hogy minden hiányosság ellenére Hajdúnánáson sikeres volt az új gazdasági mechanizmus bevezetése, azaz a szocialista termelési mód piaci viszonyokhoz való lassú közelítése. A foglalkoztatás bővülése mellett a város gazdasági egységeinek termelése mind mennyiségileg, mind minőségileg növekedett, a vállalatok a mechanizmus korlátai, a rendszerből fakadó határok között igyekeztek a maximumot kihozni az új gazdaságirányítási rendszerből. Hajdúnánás gazdasági egységei pár év alatt nagy lépést tettek előre a tervutasítás merev rendszerétől a modernebb, vállalatszerű gazdálkodás felé.

Az új gazdasági mechanizmus vége

Az új gazdasági mechanizmus a központi tervezés és a piaci önszabályozás elemeit próbálta egyesíteni, a tulajdonviszonyok megváltoztatása nélkül. Az új gazdaságirányítási rendszer a piacgazdaság hatékonyságát nem érte ugyan el, de az addigi és a szomszédos országokban továbbra is működő tervutasításos rendszer hatékonyságát meghaladta.

A rendszert végig erős támadások érték, kívülről és belülről egyaránt. A nemzetközi helyzet hamar kedvezőtlenre fordult, a „prágai tavasz” eltiprása után kedvezőtlen irányba változó szovjet vezetés felbátorította a hazai ellenzőket is. A pártvezetés konzervatív szárnya (Biszku Béla, Komócsin Zoltán) eleve elleneztek a „szocialista piacgazdaság” létrehozásának kísérletét, a jövedelmek differenciálódását, a „szerzésvágy” és a „kispolgáriság” térhódítását, amitől a rendszer alapjait féltették.

A reform működését behatárolta, hogy a politikai rendszer alapjainak megváltoztatásáról szó sem lehetett, így csak az adott, néha meglehetősen szűk keretek között kellett keresni a megoldásokat. A fontosabb beruházások központi vezérlése fennmaradt, az árak és bérek továbbra is meglehetősen szigorú szabályozás alá estek, valamint a különösen sikeres, exportban is jelentős eredményeket elérő vállalatok többletjüvedelmének nagy részét az állam továbbra is elvonta, és abból dotálta a kevésbé eredményes üzemeket. A gazdaságtalanul működő nagyüzemek átszervezése, netán leépítése szóba sem

⁴⁹ Rácz 1973. 427.

⁵⁰ MNL HBML XXXV.11.a 17.d. T/2/3/1970.

jöhetett. Az sem segítette az új gazdasági mechanizmus sikerét, hogy a meglevő problémák mellé előre nem látott, új gondok keletkeztek és „gyűrűztek be”, mint például az 1973-as olajválság.

1972 novemberében a Központi Bizottság határozatai az új gazdasági mechanizmus néhány intézkedését módosították, a továbbfejlődést pedig lehetetlenné tették. 1974 tavaszán a gazdasági reform meghatározó alakjait eltávolították. Az új gazdasági mechanizmus szép csendben elhalt (bár felfüggesztését hivatalosan sosem mondták ki), igaz, elemeinek egy része tovább élt, és sikernek tekinthető, hogy a visszarendeződés sem érte el a Kelet-Európa sok államában tapasztalt mértéket.

András Husvéth

The Introduction of the New Economic Mechanism in Hajdúnánás, according to the Documents of the Hungarian Socialist Workers' Party

The study examines through the example of Hajdúnánás, a plainsfolk agricultural-like town, that due to the political lessons of the 1956 revolution and the failure of the previous economic policy, the new economic management implemented a complex reform which was unique among the Soviet bloc countries: the New Economic Mechanism. The thesis also evaluates the role of the state party's local organization in the preparation and implementation of the program.

The research shows that in Hajdúnánás, just like on the state level, the reforms mostly brought advancement. This made it fundamentally possible for the agriculture to become the success industry of the Kádár era, and for the city's industrial factories to make a big step forward from the rigid system of plan directions to a business-like management.

Although the New Economic Mechanism was finally blown, its effect left a significant mark on the economy of the Kádár era, and thanks to that Hungary became one of the most livable states in the socialist camp as „the happiest barrack”.

Források

- MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
XXIII.527. Hajdúnánás Járási Jogú Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai. A Végrehajtó Bizottság üléseinek jegyzőkönyvei.
XXXV.11.a Hajdúnánási Városi Pártbizottság iratai. Vezető testületek iratai.

Szakirodalom

- Romsics 2000. Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Bp., 2000.
Honvári 2008. Honvári János: Az új gazdasági mechanizmus, 1968. In: Rubicon, 19. (2008) 2–3. sz. 44–57.
Rác 1973. Hajdúnánás története. Szerk.: Rác István. Hajdúnánás, 1973.
Csontos 1975. Csontos Gábor: A nánási szalmaipar. Hajdúnánás, 1975.
Székelyhidi – Ablonczy 1975. Székelyhidi Ágoston – Ablonczy László: Emelkedő úton. A huszonöt éves hajdúnánási Micsurin Termelőszövetkezet. 1975.

Kovács Gergely

**Levéltári gyűjtemények
Hajdú-Bihar megye szocializmus kori agrártörténetírásához**

Jelen tanulmány a hajdú-bihari termelőszövetkezetek helyi (megyei) levéltári forrásait állítja középpontba, a téesz-kutatás, illetve a szocialista korszak köz- és társadalomtörténetének néhány alapkérdése mentén igyekszik vizsgálni felhasználási lehetőségeiket. Ezen belül a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és a II. világháború utáni agrárium kutatásához elengedhetetlenül szükséges források felsorolására törekszik, felvillantva a lehetőséget olyan, az agrártörténetíráson belül is differenciált – mondhatni interdiszciplináris – kutatási irányzatok, mint a történeti demográfia, technikatörténet, építészet, agrárszociográfia, történeti statisztika, agrárközgazdaságtan, pénzügy-számvitel stb. számára. A dolgozat tehát ezek művelőiről sem feledkezik meg, mint ahogyan a fent említett tudományterületekre vonatkozó dokumentumok is megtalálhatók a felsorolt forrásokban.

A termelőszövetkezetekről szóló dokumentumok a 20. század második felének falutörténeti feldolgozása szempontjából a legfontosabb forrásoknak számítanak, ugyanis a téeszek működése gyakorlatilag összeforrt a falvak életével, mivel a helyi munkaerő döntő hányadát foglalkoztatták. Továbbá a falusi tradíciók átalakulásában, a hagyományos munkaszervezeti formák és a paraszti társadalom felbomlásában is döntő szerepet játszottak.¹

A téesz-szervezés különböző szakaszai eltérő sajátosságokat mutatnak:

1. A „mozgalom” korai szakaszából viszonylag kevés forrás maradt ránk, amelyek főként a tanácsi iratokból ismerhetők meg. A kollektivizálás első „toborzási” (1948–1953) időszakában, a sztálinista mérce szerint is szigorúnak tekinthető Rákosi-korban a vidéki közigazgatás minden fokát (megyei, járási, városi, községi) áthatotta a kollektív gazdaságok szervezésének kérdése.

2. Később a téesz-szervezések végső hullámában (1958–1961) ez már nem volt annyira központi kérdés a tanácsi hivatalokban, ám az akkor történt „agitáció” sem volt kevésbé kegyetlen a parasztokra nézve. A hatvanas évektől viszont inkább a téesz-iratokból ismerhető meg jobban azok történetének alakulása, ugyanis a tervutasításos, mindenre kiterjedő állami irányítás enyhítésével, átformálásával nagyobb szerep jutott a mezőgazdasági nagyüzemek öngazgatásának, amelyet a gazdaságokon belüli professzionalizálódás is erősített. Ez magával hozta előbb a téeszek egyesülését az egyes településeken belül, majd a hetvenes évektől egyre inkább az azoktól függetlenül működő mezőgazdasági nagyvállalatok megjelenését.

¹ MNL NML 2009.

Termelőszövetkezetekre vonatkozó levéltári anyagok

A téeszek kutatásához a pártiratok, a közigazgatás területi szakszervei, a testületek és maguk az egyes mezőgazdasági termelőszövetkezetek, továbbá a jogszolgáltatás iratainak levéltári fondőcsoportjai a leginkább relevánsak.²

Először a tanácsi iratokkal,³ közülük is különösen a megyei tanács tanácsülési és a Végrehajtó Bizottsági (a továbbiakban: VB) jegyzőkönyvekkel, az állandó bizottsági (a továbbiakban: ÁB) jegyzőkönyvekkel,⁴ valamint a Titkárság, a Mezőgazdasági Osztály és a Pénzügyi Osztály irataival foglalkozunk. Elsődlegesen természetesen azért, mert a tanácsülési és VB jegyzőkönyvekben egyaránt előfordulnak mezőgazdasági témájú és a termelőszövetkezetek ügyét érintő információk.⁵ A végrehajtó bizottságok a tanácsok végrehajtó szervei voltak, és tagjait a tanácsstagok közül választották az első tanácsülésen. A végrehajtó bizottság a tanács általános hatáskörű rendelkező szerve volt, mely kettős alárendeltségben állt: a megyei tanács végrehajtó bizottsága felelős volt a megyei tanácsnak és a minisztertanácsnak is.⁶

A tanácsülési és VB jegyzőkönyvek rendszerint önálló napirendi pontként tárgyalták a szövetkezetek helyzetét, bár a beszámolókat sok esetben nem mellékeltek, így csak a hozzászólásokból lehet a folyamatokra következtetni. Épp ezért azonban hozzá kell tenni, hogy a VB iratok legtöbbször csak általánosan, felületesen érintik a termelőszövetkezetek szervezésének folyamatát, főleg annak ideológiai jelentőségét hangsúlyozva.

S azért is velük szükséges indítani az áttekintést, mert a tanácsok látták el a gazdasági, társadalmi és kulturális vezetés feladatait, valamint az államigazgatás helyi teendőit.

Rendkívül fontos forrás a mezőgazdasági osztályok anyaga, ahol a téeszek életének teljes spektruma felszínre került. Forrásértékben azonban különbségek vannak a megyei, járási, városi és községi tanács iratait tekintve. A helyi tanács a különböző osztályok – így a mezőgazdasági osztály – munkájának támogatása és ellenőrzése céljából az

² A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára (a továbbiakban MNL HBML) őrzésében található, a termelőszövetkezetek kutatását tekintve legfontosabb fondőcsoportok jelzetei a következők: Tanácsok (XXIII.), Pártiratok (XXXV.), A közigazgatás területi szakszervei (XXIV.), Testületek (IX.), Szövetkezetek (XXX.), A jogszolgáltatás területi szakszervei (XXV.).

³ A szocialista államhatalmi és közigazgatási szervezet felépítése a tanácsok létrehozásával valósult meg Magyarországon, melyről az 1950. évi I. tv. rendelkezett. A megyei tanács közvetlenül a minisztertanácsnak, legfelsőbb fokon az országgyűlésnek és az Elnöki Tanácsnak volt alárendelve. A megyei tanács irányította az alárendelt tanácsi szerveket, tárgyalta a megye átfogó jellegű és legfontosabb ügyeit, s hagyta jóvá a megyei szervek költségvetését. A tanács törvény szerint a tanács végrehajtó és intézkedő szerve a végrehajtó bizottság, melyet a tanács első ülésén választanak meg. A végrehajtó bizottság elnöke (1954-től az esetenként választott elnök) vezeti a tanács üléseit is. Az 1954. évi X. tv. (a második tanács törvény) szélesítette az állandó bizottságok hatáskörét, amely korábban csak az osztályok munkájának támogatására és ellenőrzésére szorítkozott.

⁴ MNL HBML XXIII.1.b 1. d. Ezen belül: Mezőgazdasági ÁB jegyzőkönyvek (1951. jan. 24. – 1953. szept. 11.); Begyűjtési ÁB jegyzőkönyvek (1951. máj. 15. – 1953. ápr. 16.).

⁵ MNL HBML XXIII.1.a. Ezen belül: Tanácsi és VB jegyzőkönyvek (egybekötve) 1–9. k. (1950–1954); Tanácsülési jegyzőkönyvek 10–44. k. (1955–1983).

⁶ Vagyis a végrehajtó bizottságok közvetlenül felelősek a helyi tanácsoknak és a felsőbb tanácsok végrehajtó bizottságainak (1950. évi I. tv.). A megyei tanács végrehajtó bizottságának feladatai: 1. előkészíti a megyei költségvetést; 2. irányítja az alsóbb fokú végrehajtó bizottságok munkáját; 3. irányítja saját szakigazgatási szerveit, a tanácsi vállalatokat és szerveket; 4. elkészíti a tanácsi rendeletek tervezetét; 5. javaslatot tesz a helyi szervek létesítésére, megszüntetésére.

egyes különleges feladatokra tagjai sorából állandó bizottságokat alakított. A tévesztéshez köthető Mezőgazdasági és a Begyűjtési ÁB jegyzőkönyvekben szép számmal található releváns adatokat a diktatúra legvadabb időszakából.⁷ A Mezőgazdasági Igazgatóságok⁸ megszűnésével ugyanis a tanácsok szervezetébe olvadt a beszolgáltatások, a beruházások és a különböző kampány jellegű munkák koordinálásának hivatali feladata.

Kuláküldözés, tagosítás, begyűjtés

A titkársági iratokon⁹ belül találhatóak a kuláklistán, amelyek titkos vagy bizalmas ügyiratoknak minősültek. Ez is a tévesztéshez tartozik, mivel a kollektivizálás szerves részét képezi a kulákság felszámolása, amelyre a kommunista pártvezetés kizsákmányoló osztályként tekintett. Az 1948 nyarán kelt kormányrendelet szerint minden 15 hold fölötti földterülettel rendelkező gazdának úgynevezett progresszív mezőgazdasági fejlesztési járulékot kellett fizetnie, amit egyértelműen a középparasztokat sújtó gazdasági presszió eszköztárába sorolhatunk. 1949-ben ezt a kulákhathárnak nevezett regisztrációs kritériumot 25 holdra és 350 aranykoronára módosították, ennek köszönhetően viszont a nyilvántartott kulákok száma 1948-hoz képest 1951-re jelentősen lecsökkent. A pártvezetés azonban nem engedhette a kulákok számának visszaesését, ugyanis szovjet mintára a hatalomnak szüksége volt egy állandó ellenségképre, szüntelen hadiállapotban tartva a vidék lakosságát, ahol folyamatosan zajlik a tisztességes dolgozó parasztok és kizsákmányolók osztályharca. 1951 második felében elkezdődtek az újabb listagyártások: készültek az úgynevezett társadalmi listák.¹⁰ Tehát míg a régi kulákok még a föld alapján minősültek annak, addig az új kulákoknál már szóba jöhettek a kocsmárosok, kereskedők, kupecok, illetve a magatartás szerint osztályidegenek, úgymint a volt csendőrök, tisztviselők és a népi demokráciához nem jól viszonyulók (hangoskodók, külföldi zenét hallgatók). Voltak a kulákok iránt szolidáris tanácsstagok is, de a listát ennek ellenére továbbterjesztették a járási, majd a megyei tanácshoz, ahol végül emelkedett a kuláknak bélyegzették száma.

A megye egészére vonatkozóan a kuláklistán nem maradtak ugyan hiánytalanul fenn, de a megmaradt listák teljességét tekintve egészen tekinthetők. A listák elsősorban a tulajdonosok nevét tartalmazták, másodsorban az eredetileg birtokolt földmennyiséget, az aktuális földmennyiséget és a földfelajánlásokat. Ez után következtek – az egyébként ritkán előforduló – a hátraléokra vonatkozó adatok: a tartozás, a törlesztés, valamint a végrehajtási eljárás módozatai (zálogolás, transzferálás, árverés). A jellemzően a listák

⁷ MNL HBML XXIII.1.b 1. d.

⁸ MNL HBML XXIV.255-257.

⁹ MNL HBML XXIII.3. A titkárság az elnök közvetlen irányítása alatt működött. Feldolgozta az alsóbb fokú tanácsok és végrehajtó bizottságok jegyzőkönyveit, jelentéseit, előkészítette a VB és a tanács üléseit, szerkesztette a jegyzőkönyveket, vezette a személyi nyilvántartásokat. A második tanácstörvény (1954. évi X. tv.) 51.§-a szerint a tanács, a VB és a VB-elnök tevékenységével kapcsolatos szervezési és ügyviteli feladatokat látja el. A Megyei Tanács VB Titkárságon az alábbi csoportok működtek: szervezési csoport, panasziroda, személyzeti csoport, jogi és adminisztrációs csoport, gazdasági csoport, titkos ügykezelési csoport.

¹⁰ A kuláklistán/társadalmi listák titkos ügyiratoknak (TÜK) minősültek, és a titkársági bizalmas iratok között találhatóak. Szintén a titkársági iratokon belül találhatóak a kuláklista-reviziók során létrejött iratok.

utolsó oszlopaként megjelenő megjegyzés rovat főleg a listás személy akkori tartózkodására (elköltözött) és/vagy megélhetésére (III-as téesz tag, vagyontalan) utalt.

A Mezőgazdasági Osztály¹¹ iratai közt is találhatóak kulákügyek, de ez jórészt inkább már a téesz-szervezés gyakorlati ügyeivel foglalkozik. Ezekből kiderül, hogy a gazdák minden rétegét érintette a tagosítás. Ennek célja, hogy a kollektíven megművelt területek lehetőleg egy tagban és a legjobb talajadottságokkal rendelkező területeken legyenek. Ehhez több területet is össze kellett vonni a paraszti kisbirtokokból, és egyrészt távolabb, másrészt rosszabb minőségű földet juttattak cserébe.¹² Ráadásul ezeket a csereföldeket évente újraosztották, ami újabb ürügyet teremtett a téeszbe esetleg még be nem lépett parasztok agitációs célzatú meglátogatására.

Az adó és beszolgáltatási terheket – a kihirdetettek ellenére – év közben is folyamatosan fölfelé korrigálták. Ez az eredetileg világháborús kényszerintézkedés a jóvátétel, majd a valós közellátási gondok miatt maradt fenn a világegést követően is, azonban a Rákosi-korban emelkedett a leginkább elviselhetetlen szintre. Ugyanis ezen intézkedés nem csak a különféle extra adókkal terhelt kulákság számára volt megoldhatatlan feladat, de parasztság alsóbb osztályai számára is.¹³ Ez két céllal történt: egyrészt megfosztani az utolsó önálló gazdasági alapokon létező társadalmi csoportot, a parasztságot a létalapjától, vagyis a földtől; illetve folyamatos forrást tudott biztosítani a szocialista eredetű tőkefelhalmozáshoz, ezáltal a mezőgazdaságban megtermelt jövedelmet minimális visszaforgatás nélkül a nehézipar fejlesztésére fordították.

Szintén a Mezőgazdasági Osztály irataiban¹⁴ láthatjuk, hogy az újonnan szervezett termelőszövetkezetekben emelkedett a „társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűncselekmények” gyakorisága, amelyek közt előfordult a közös vagyon elsajátítása (például az állatállomány vagy a közös takarmány szétosztása) vagy megrongálása, továbbá az, hogy az eladott termékek és termények után befolyó bevételeket a kötelezettségek megfizetése helyett a téesz vezetősége inkább szétosztotta.

A Megyei Tanács VB Pénzügyi Osztályának legértékesebb iratai a földfelajánlási dokumentumok. Hiszen az a nagyszámú iparba távozó paraszti réteg, amely nem lépett be a téeszekbe tömegesen ajánlotta fel földjét az államnak. Tette ezt egyrészt a folyamatos pszichológiai és fizikai terror elkerülése végett, másrészt pedig a kilátástalan megélhetési viszonyok miatt. Az ily módon állami kezelésbe kerülő birtokok emelték ugyan a kollektív gazdaságok földmennyiségét, ám a mérleg másik oldalán jelentkezett az agráriumot elhagyók deficitje, illetve a közös gazdálkodásból továbbra is hiányzó eszközállomány. Ennek köszönhetően a mezőgazdasági termelés látványos visszaesést hozott.

¹¹ MNL HBML XXIII.9.

¹² Kollega Tarsoly 1996. 181.

¹³ Gyarmati 2013. 196.

¹⁴ A fond több, termelőszövetkezeti ügyekre vonatkozó irattípust is tartalmaz: mérlegbeszámolók, zárszámadások, beruházási tervek, költségvetési összesítők, melléküzemági tevékenység.

A téeszek típusai

A Bihar és Hajdú Megyei Földhivatal Ingatlanforgalmi Bizottságának iratai közt is megtalálható a szövetkezetek hármasság tagolódása, melyek közül a pártvezetés a harmadik típust preferálta leginkább:

Az I. típusú, vagy más néven táblás termelőszövetkezeti csoportnál (a továbbiakban: tszcs) a közös táblás művelésbe fogott gazdák a szántást és a vetést együtt végezték. Az ezt követő munkálatok már önállóan történtek a közös táblán belül birtokarányosan kijelölt részegységeken.

A II. típusú, vagy átlagosztású tszcs-ben a szántáson és a vetésen felül a betakarítás is együttes erővel történt, majd a termést a bevitt birtok nagyság és a termés átlaga szerint osztották el egymás közt. Ennél a típusnál volt mód kollektív jószágnevelésre is.

A III. típusú szövetkezet volt a kormány által legfejlettebbnek tartott kollektív mezőgazdasági nagyüzem. Ebben a tagok az összes munkafolyamatot közösen végezték, és a jövedelemelosztás a bevitt vagyontól függetlenül, a végzett munka arányában történt.¹⁵

A Bihar Vármegyei Gazdasági Felügyelő¹⁶ irataiból kiderül, hogy igen sok helységben működtek önálló, a téeszek átmeneti típusának, előhírnökeinek számító földbérelő szövetkezetek. Az első földbérelő szövetkezetek 1948. október 1-jén alakultak. Ezek legelőbbje később tszcs-ként gazdálkodott tovább.¹⁷

Ahhoz, hogy az összes parasztot át-, illetve beterelessék a leginkább ideálisnak tartott III. típusú termelőszövetkezetbe, ahhoz a már működő téeszek jó példájával előjáró gazdasági prosperitása jelentette volna a garanciát. Azonban a kezdetleges, szervezetlen, gyenge eredményeket produkáló téeszek nem tudták prezentálni a közös gazdálkodás előnyeit. Igaz a pártállam nem is várt arra, hogy a földtulajdonosok önkéntesen jelentkezessenek a termelőszövetkezeti „mozgalomba”, hanem 1948 végén megkezdte az erőszakos téeszésítést.

Kollektivizálás az MDP és az MSZMP iratainak tükrében

A Magyar Dolgozók Pártjának (1948–1956) iratai közül a legmagasabb szintű megyei iratok (pártértekezlet, választmányi ülés, VB ülések jegyzőkönyvei) napirendi pontjai között jelentős mennyiségben találunk termelőszövetkezeti vonatkozású dokumentumokat is.

A párt megyei Mezőgazdasági és Szövetkezetpolitikai Osztálya munkaterveket készített, fogadta a termelési felelős havi, heti jelentéseit a földbérelő szövetkezetek helyzetéről, a termelőszövetkezetek fejlesztéséről, a tagosításokról, az időszerű mezőgazdasági munkák előrehaladásáról. További iratok érkeztek hozzá a DÉFOSZ-tól,¹⁸ a FÉKOSZ-tól,¹⁹ valamint az UFOSZ-tól,²⁰ de ide futottak be az állami gazdaságok káderhelyzeté-

¹⁵ Gazdag 1977. 14.

¹⁶ MNL HBML VI.203.

¹⁷ Mészáros 2008. 2.

¹⁸ Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége.

¹⁹ Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége.

nek jelentései és a telekkönyvi iratok is. Ezen osztályon belül működött a Megyei Mezőgazdasági Operatív Bizottság, melynek jegyzőkönyvei szintén itt találhatóak. A begyűjtés állásáról szóló jelentéseket, mint ahogy az ÁVH-s (Államvédelmi Hatóság) információs jelentéseket is ide címezték. Ezekben a heti, havi hangulatjelentésekben a társadalmi közérzet módosulásait jelezték a maguk módján, melyekben a társadalom jelentős hányada került kulák befolyás, agitáció alá, a korabeli sajátos kommunista nyelvezet szerint.²¹

Az Magyar Szocialista Munkáspárt (1957–1989) idejében keletkezett dokumentumok sorrendje az MDP korában kialakult struktúrát követi, és a keletkezett dokumentumok is hasonlóan vannak megcímkézve. Az MSZMP szervezeti szabályzata értelmében a megye pártszerveinek legfelsőbb fóruma a pártértekezlet volt, melyet 4–5 évente rendeztek meg. Ennek tagjaiból választották a 30–40 fős pártbizottságot, amely átlag kéthavonta ülésezett. Két pártértekezlet között a pártszervezetek vezetőtestülete a pártbizottság volt, melynek tagjaiból 9–13 fős megyei végrehajtó bizottságot választottak, ami átlag kéthetente ült össze. Itt is a jegyzőkönyvek napirendi pontjai alapján tájékozódhatunk.

A fent említett MSZMP iratokon túlmenően kiemelendők a Mezőgazdasági Osztály iratai (1970-ig) és a Titkársági iratok. Az MDP és MSZMP iratok kutatásánál az eligazodást segíti az 1986-ban kiadott „A Magyar Szocialista Munkáspárt Hajdú-Bihar Megyei Bizottsága archívumának 2. sz. tájékoztatója”, amely a korabeli fond és állagok szintjén mutatja be az itt található dokumentumokat.

Termelősövetkezetek iratanyaga

Ha egy adott téeszt kutatunk, akkor a legfontosabb forrás a szövetkezeti iratanyag.²² A téeszek irányítására vonatkozó iratok (zárszámadás, vezetési ügyek, számviteli iratok, termeléssel kapcsolatos iratok) segítségével nyomon követhető a hatvanas évektől bekövetkező professzionalizálódás, illetve az új gazdasági mechanizmus deregulációja következtében kialakuló mezőgazdasági nagyvállalatok formálódásának folyamata, melyek a hetvenes évek közepére sokszor több település kollektív gazdaságait olvasztották magukba. Ezen időszak további sajátossága a szocialista gazdaság korlátai közt megjelenő piaci kereslet igényének kiszolgálását célzó ipari és szolgáltató termelősövetkezeti melléküzemágak létrejötte.

A mezőgazdasági termelősövetkezetek irataiban leggyakrabban előfordul és legfontosabb iratfajta az alábbi kifejtésben kerülnek részletezésre. A téeszek legfőbb dokumentumai közé tartoznak a jegyzőkönyvek (közgyűlési, vezetőségi, ellenőrző bizottsági és más bizottsági).

Az átlag havonta ülésező közgyűlések közt eltelő időszakban az Intéző Bizottság irányította a téeszeket. A vezetőségi üléseket sok esetben igen nehéz elkülöníteni a közgyűlési jegyzőkönyvektől, mivel gyakran nem tüntették fel azok típusát. A jegyzőköny-

²⁰ Újjonnan Földhöz Juttattottak Országos Szövetsége.

²¹ Kollega Tarsoly 1996. 183.

²² MNL HBML XXX.252–552.

vek hozzászólásai színesítik az anyagot, de konkrét következtetéseket csak a havi, negyedéves vagy ágazati beszámolókból érdemes levonni.

A nagyobb területű téészekben üzemegységenként tartottak a közgyűléseknek megfelelő tanácskozásokat. Ezekre viszont csak utalásokat találhatunk a vezetőségi ülések anyagában, mivel nem kerültek be a téészek irattáraiba. A jegyzőkönyvekben gyakran előfordulnak az aktuális munkák szervezési feladatai, a téesz tagok kérdései, illetve a hitel-beruházás ügyei.

Az ellenőrök jegyzőkönyvei objektivitásuk miatt nagyon fontosak, mivel ezeket külső szervek (tanácsok, gépállomások, vállalatok) revizorai vették föl rendszeres látogatásaik során.

Nagy terjedelmű anyagot képez a levelezés, melyet általában a kimenő és beérkező csoportokra bontottak szét. Forrásértéke nem jelentős, ám a sok körlevél, feljegyzés ellenére egyedi adatokat is tartalmazhat.²³

Értékes források a szerződések, melyek alapján fontos következtetéseket vonhatunk le a téészek és a vállalatok kapcsolatáról. A szerződések közül a gépállomásokkal kötött kontraktusok tartalmazzák a legtöbb összefoglaló adatot, de hasznos információkkal szolgálnak a szállítási (termény, állatok stb.), értékesítési és termelési szerződések. Ide tartoznak a téészek kezelésében lévő földbirtokokra vonatkozó iratok, így például a tagosítás, az állami tartalékföldök kezelése, a bérelt földek iratai stb. Ezek az iratok a táblás nagyüzemi gazdálkodás kialakulásának szemléltetése mellett a téesz egyéni gazdálkodókkal való viszonyára is következtetni enged.

Az építési és műszaki dokumentációs iratokból átfogó képet kaphatunk a korabeli mezőgazdasági ingatlan beruházásokról a tervezés fázisától kezdve a költségvetésen át a műszaki átvétel jegyzőkönyvéig. Közben betekintést nyerhetünk grandiózus tervek és a megvalósult eredmények viszonyába is.

A tervek, statisztikák kiemelkedő forrásértéke jól ismert. Legtöbbjük, mint a tervek és a statisztikai beszámoló jelentések is formanyomtatványokon kerültek kitöltésre. Nagy hiányosságuk azonban hogy a KSH-hoz (Központi Statisztikai Hivatal) küldött űrlapok kivételével nem fordítottak kellő gondot a kitöltésükre. Ez utóbbiaknak viszont nem maradt teljes értékű másolata a termelőszövetkezeti anyagokban. A statisztikai eredmények – különösen az '50-es évek kozmetikázott adatai – jelentős forráskritikát követelnek.

A nyilvántartások segítségével kiemelkedően jelentős adatokat nyerhetünk a szövetkezet gazdaságára, illetve a téeszbe lépett parasztok számára, korábbi vagyoni státuszára, szociális helyzetére vonatkozóan, fölmérve a tagság korabeli jövedelmi viszonyait is.

Rendkívül jelentős a számviteli iratokon belül a zárszámadások forrásértéke, ugyanis mind számokban, mind pedig szövegben kifogástalan képet kellett adnia az adott gazdasági évről. A gazdálkodás menetéről pedig a szöveges mérlegbeszámolók adnak számot.²⁴

²³ Gazdag 1977. 183.

²⁴ Uo. 184.

A Levéltár különgyűjteményei

A Levéltár Adattárának anyaga egy egyedülállóan sokszínű gyűjtemény, amelyben helyet kaptak az intézmény működésére vonatkozó dokumentumok, helytörténeti pályázati anyagok, közművelődési rendezvények dokumentációi mellett a termelősövetkezeti vonatkozású dokumentumok is: fotóalbumok, üzemtörténeti feldolgozások, községi monográfiák (téesz-fejezettel).²⁵

Bár másodlagos forrásnak minősülnek, ezért nem kifejezetten levéltári anyagok, de sok esetben csak a levéltár szakkönyvtárában találhatóak meg egyes termelősövetkezeti monográfiák. A Rákosi-korban született monográfiák agitációs célzatuk miatt egyértelműen csekély történeti értékkel bírnak. A téesz monográfia írás igazi nagy hulláma a '70-es évek elején indult, és főleg visszaemlékezésekre és a téesz irattárak anyagaira támaszkodik. Túl nagy történelmi igényességet azonban nem érdemes tőlük várni, ugyanis téeszek irányító apparátusa nem támasztott átugorhatatlan követelményeket a sokszor igen drágán elkészülő művekkel szemben, azon felül, hogy feleljen meg a 20 vagy 25 éves jubileum elvárásainak.

Az MNL HBML Oral History Gyűjteménye

Nem tekinthetők tipikus levéltári forrásnak az Oral History interjúk, viszont rendkívül hasznosak lehetnek a szocialista időszak megismerésében. Magyarországon a szocializmus időszakában szervezett keretek közt először a munkásmozgalom történetére vonatkozóan kezdtek interjúkat készíteni, melyet a Párttörténeti Intézet által 1962-ben alakított Visszaemlékezés-gyűjtő Csoport készített. A rendszerváltozás után azonban már nem volt szükség a munkásmozgalom propagandajellegű²⁶ feltárására, ezért a gyűjtés nem folytatódott, és a gyűjteményt máig nem dolgozták fel.²⁷

Az MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában is nagy számban találhatóak életútinterjúk. Az Oral History Gyűjtemény²⁸ kialakítására 2013-ban került sor. Ettől kezdve készülnek – több más téma mellett – kifejezetten termelősövetkezeti témájú interjúk azokkal, akik megélték az erőszakos beléptetéseket, tagosításokat, illetve a szövetkezetek felbomlásának időszakát. Így készült interjú az egyeki téeszelnökkel, Tóth Mátéval²⁹ vagy a szintén egyeki téesz taggal, Katona Flóriánnal,³⁰ Jordán Sándor³¹ volt zsákai főag-

²⁵ Mervó Zoltánné 1989. A fotóanyagra példa: MNL HBML Adattár 342-88. Az üzemtörténeti munkák és a téesz-monográfiák közt átfedés van, így csak a levéltári nyilvántartásban történő elkülönülésük miatt kerülnek külön pontban említésre. Üzemtörténeti munkákra ld. Adattár 74-78.; Adattár 54-78. Községi monográfia: Adattár 46-78.

²⁶ Visszaemlékezések az MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottsága archívumi anyagában is találhatóak, azonban ezeket a megszokottnál is alaposabb kritikai értékelésnek kell alávetni, mert azok érdemeit igyekeztek bennük felnagyítani, akik tettek valamit az „ellenforradalmi” és nyilas rendszer ellen.

²⁷ Szendiné 2015.

²⁸ MNL HBML XV.55.

²⁹ *Uo.* 66.

³⁰ *Uo.* 64.

³¹ *Uo.* 69.

ronómussal, illetve Hüse Péter Pál³² volt debreceni I. kerületi tanácselnökkel, akinek mindemellett voltak a termelőségvetkezetekkel kapcsolatos feladatai is.

Az MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltára is igyekszik az interjúkészítés során felhasználni azokat a tapasztalatokat, amelyet a korábban említett gyűjtőknél látott, illetve kötelező érvényűnek gondol, ezzel hidalva át a műfaj intézményszintű kanonizálásáig eltelő időszakot.

Végezetül a termelőségvetkezetek történetével foglalkozó kutatók által hasznosítható források sorában érdemes kitérni egy módszertani kiadványra, ami a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár gondozásában jelent meg, és minden hiányossága ellenére a levéltári források jelentőségére, használatának módjára kívánja ráirányítani a figyelmet. Ez pedig „A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Közleményei” 10. száma: Dokumentumok a termelőségvetkezeti mozgalom Hajdú-Bihar megyei történetéhez.³³ A kötetet forgatva forrástördekeket találhatunk, továbbá a statisztikai jelentésekben a mezőgazdasági munka technikai fejlődésén túl a hozamok alakulásáról, a termelt növényi kultúrák változásáról nyerhetünk képet, valamint az állattenyésztési adatokat böngészve vonhatunk le következtetéseket a mezőgazdasági termelés átalakulásáról. A kötet végén településenként fel van sorolva a téészek megalakulása, megszűnése, beolvadása, ami nagyon hasznos tájékoztató alapként szolgálhat. A legfontosabb mégis az, hogy amennyiben a szocialista eufemizmus stílusjegyeitől elvonatkoztatunk, akkor láthatjuk, hogy rengeteg hasznos jelzettel szolgál a levéltári kutatásokhoz.

Össességében elmondható, hogy a téészek iratanyaga ugyan meglehetősen hiányosan került levéltári őrizetbe, ennek ellenére az itt található források gazdagságának és komplexitásának köszönhetően hiteles agrártörténeti munkák alkothatók a két rendszerváltás közötti korszak helyi vonatkozásaiban.

Zárásként a releváns levéltári források felsorolása következik.

³² *Uo.* 74.

³³ *Gazdag* 1977.

Az MNL HBML őrizetében lévő agrárvonatkozású iratanyagok

Jelzet	Fond és állag megnevezése	Évkör
IV. B. 406.	Bihar vármegye alispánjának iratai	1872–1950
b/	Közigazgatási iratok	1945–1950
IV. B. 906.	Hajdú vármegye alispánjának iratai	1972–1950
b/	Közigazgatási iratok	1945–1950
IX. 702.	Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara iratai	1922–1949
b/	Elnökségi ügyiratok	1945–1949
c/	Számveteli iratok	1945–1949
e/	Kísérleti gazdaságok és kísérleti alapok iratai	1945–1947
IX. 1401.	Termelőség-tervezési Tanács Hajdú-Bihar megyei megbízottjának iratai	1954–1966
IX. 1402.	Bihari Mezőgazdasági Termelőség-tervezési Területi Szövetségének iratai	1967–1975
a/	Elnöki iratok	1967–1975
b/	Iktatott iratok	1967–1975
IX. 1403.	Hajdúsági Mezőgazdasági Termelőség-tervezési Területi Szövetségének iratai	1967–1975
a/	Elnöki iratok	1967–1975
b/	Iktatott iratok	1967–1975
IX. 1404.	Debreceni és Környéke Mezőgazdasági Termelőség-tervezési Területi Szövetségének iratai	1967–1975
a/	Elnöki iratok	1967–1975
b/	Iktatott iratok	1967–1975
IX. 1405.	Hajdú-Bihar Megyei Mezőgazdasági Termelőség-tervezési Szövetségének iratai	1970–1991
a/	Elnöki iratok	1970–1985
b/	Iktatott iratok	1976–1982
c/	Revizori Iroda ellenőrzései	1970–1991
XV. 55.	Oral History Gyűjtemény	1992–2015
XVII. 503–566.	Települési földigénylő bizottságok iratai	1945–1948
XXIII. 1–25.	Hajdú-Bihar Megyei Tanács és Osztályai	
XXIII. 1.	Hajdú-Bihar Megye Tanácsának iratai	1950–1983
a/	Tanácsülési és VB jegyzőkönyvek	1950–1983
b/	Állandó Bizottsági Jegyzőkönyvek	1950–1954
	Mezőgazdasági ÁB jegyzőkönyvek	1951–1953
	Begyűjtési ÁB jegyzőkönyvek	1951–1953

XXIII. 2.	Hajdú-Bihar Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának jegyzőkönyvei	1950–1983
XXIII. 3.	Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Titkárságának iratai	1950–1973
a/	Elnöki iratok	1950–1956
b/	Ügyviteli iratok	1950–1973
XXIII. 4.	Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Pénzügyi Osztályának iratai	1950–1973
b/	Költségvetések, zárszámadások, nyilvántartások	1950–1972
d/	Főkönyvelőség iratai	1953–1956
e/	Bevételi csoport iratai	1949–1956
h/	Mezőgazdasági ingatlanok, földfelajánlási iratok	1950–1961
i/	Vagyonekbejegyzési iratok	1949–1956
XXIII. 5.	Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Tervosztályának iratai	1950–1973
a/	Általános iratok	1950–1973
b/	Tervek (létesítményekről)	1950–1960
XXIII. 9.	Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1980
a/	Bizalmas iratok	1950–1953
	Tagosítási iratok	1950
	Kuláklisták	1952–1953
b/	Ügyviteli iratok	1950–1956
c/	Föld- és erdőrendezési iratok települések szerint	1953–1967
d/	Vízrendezés, melioráció iratai települések szerint	1962–1976
XXIII. 22.	Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Begyűjtési Osztályának iratai	1951–1954
a/	Bizalmas iratok	1951–1953
b/	Általános iratok	1951–1954
XXIII. 23.	Hajdú-Bihar Megyei Beruházási Igazgatóság iratai	1950–1965
XXIII. 109–561.	MEGYEI JOGÚ VÁROSI, JÁRÁSI ÉS JÁRÁSI JOGÚ VÁROSI TANÁCSOK VB MEZŐGAZDASÁGI OSZTÁLYAI	
XXIII. 109.	Debrecen Megyei Jogú Városi Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1979
b/	Mezőgazdasági igazgatás általános iratai	1950–1958
c/	Termelőségvetkezetek irányításával összefüggő iratok	1950–1979
d/	Földbérleti ügyek és nyilvántartások	1950–1958
XXIII. 159.	Debrecen Megyei Jogú Város I. Kerületi Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1955–1960
XXIII. 179.	Debrecen Megyei Jogú Város III. Kerületi Tanácsa VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1955–1956
XXIII. 209.	Berettyóújfalui Járási Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1970
XXIII. 233.	Biharkeresztesi Járási Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1970

XXIII. 259.	Debreceni Járási Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1970
XXIII. 284.	Derecskei Járási Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1971
XXIII. 306.	Nagylétai Járási Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1954
XXIII. 329.	Polgári Járási Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1958–1970
XXIII. 359.	Püspökladányi Járási Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1952–1970
XXIII. 507.	Hajdúböszörmény Járási Jogú Városi Tanács VB Ipari, Kereskedelmi, Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1953
XXIII. 508.	Hajdúböszörmény Járási Jogú Városi Tanács VB Mezőgazdasági Osztály iratai	1950–1979
b/	Termelőszövetkezeti iratok	1951–1970
XXIII. 532.	Hajdúnánás Járási Jogú Városi Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1983
b/	Termelőszövetkezeti vegyes iratok	1950–1983
XXIII. 561.	Hajdúszoboszló Járási Jogú Városi Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai	1950–1951
XXIII. 576–780.	KÖZSÉGI TANÁCSOK	
XXIII. 576.	Berettyóújfalu Községi Tanács iratai	1950–1973
	·	
	·	
	·	
XXIII. 780.	Zsáka Községi Tanács iratai	1950–1967
XXIV. 201–400.	AZ ÁLLAMIGAZGATÁS FÖLDMŰVELÉSÜGYI SZAKSZERVEI	
XXIV. 201.	Bihar Megyei Földhivatal iratai	1945–1950
b/	Ingatlanforgalmi Bizottság iratai	1949–1950
c/	Ingatlanfelajánlási ügyek	1949–1950
d/	Haszonbérleti-fellebbezési Bizottság iratai	1948–1950
e/	Áttelepülési iratok	1947–1949
f/	Földkönyvek és leltárak	1945–1949
XXIV. 202.	Hajdú Megyei Földhivatal iratai	1945–1950
a/	Elnöki és bizalmas iratok	1945–1950
c/	Megyei Földbérlő Fellebbezési Bizottság iratai	1945–1949
d/	Megyei Ingatlanforgalmi Bizottság iratai	1949–1950
e/	Földbirtok felajánlási ügyek, MIR iratok	1949
f/	Földkönyvek, leltárak, vázrajzok	1945–1949
XXIV. 203.	Hajdú-Bihar Megyei Földhivatal iratai	1950–1969
b/	Földbirtokfelajánlási és ingatlanforgalmi ügyek	1950–1969

c/	Hajdú-Bihar megyei községek kataszteri és földbirtokpolitikai iratai	1950–1965
XXIV. 204.	Hajdúböszörményi Földhivatal iratai	1950–1972
XXIV. 251.	Tiszántúli Kerületi Termelési Miniszteri Biztos, Debrecen iratai	1945–1948
XXIV. 252.	Bihar vármegyei Termelési Miniszteri Biztos iratai	1945–1947
XXIV. 253.	Hajdú vármegyei Termelési Miniszteri Biztos iratai	1945–1947
XXIV. 254.	Bihar Vármegye Tervgazdasági Előadójának iratai	1949–1950
XXIV. 255.	Bihar megyei Mezőgazdasági Igazgatóság iratai	1949–1950
XXIV. 256.	Hajdú megyei Mezőgazdasági Igazgatóság iratai	1949–1950
XXIV. 257.	Hajdú-Bihar megyei Mezőgazdasági Igazgatóság iratai	1950
XXIV. 258.	Járási Mezőgazdasági Osztály, Hajdúböszörmény iratai	1950
XXIV. 345.	Állami Állattenyésztő Állomás Megyei Igazgatóságának iratai	1954
XXIV. 375.	Állami Gazdaságok Hajdú-Bihar Megyei Igazgatóságának iratai	1950–1985
a/	Igazgatási és vezetési iratok	1952–1979
b/	Termelési iratok	1950–1979
c/	Üzemszervezési iratok	1952–1985
d/	Számviteli iratok	1953–1977
e/	Beruházási iratok	1952–1980
f/	Személyzeti iratok	1955–1980
g/	Állami gazdaságok központjának szakmai füzetei	1955–1980
XXIV. 851–859.	BEGYŰJTÉSI SZAKIGAZGATÁSI SZERVEK	
XXIV. 851.	Hajdú-Bihar Megyei Begyűjtési Hivatal iratai	1953–1956
XXIV. 852.	Debrecen Megyei Jogú Város Begyűjtési Hivatalának iratai	1954–1956
XXIV. 853.	Berettyóújfalui Járási Begyűjtési Hivatal iratai	1954–1956
XXIV. 854.	Biharkeresztesi Járási Begyűjtési Hivatal iratai	1954–1956
XXIV. 855.	Debreceni Járási Begyűjtési Hivatal iratai	1954–1956
XXIV. 856.	Derecskei Járási Begyűjtési Hivatal iratai	1954–1956
XXIV. 857.	Püspökladányi Járási Begyűjtési Hivatal iratai	1954–1956
XXIV. 858.	Hajdúböszörményi Városi Begyűjtési Hivatal iratai	1954–1956
XXIV. 859.	Hajdú-Bihar Megye Községi Begyűjtési Megbízottak iratainak gyűjteménye	1954–1956

XXV. 1–82.	A JOGSZOLGÁLTATÁS TERÜLETI SZERVEI: BÍRÓSÁGOK ÉS ÜGYÉSZSÉGEK	
XXV. 1.	A Debreceni Népbíróság iratai	1945–1950
	·	
	·	
XXV. 82.	A Debreceni Katonai Ügyészség iratai	1946–1968
XXX. 252–552.	MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEK	
XXX. 252.	Az Álmosdi „Táncsics” Termelőszövetkezet iratai	1949–1965
	·	
	·	
XXX. 552.	A Biharkeresztesi Járási Termelőszövetkezetek Építőipari Vállalkozásának iratai	1965
XXXV.	PÁRTARCHÍVUM: MDP, MSZMP	1948–1989

Gergely Kovács

The Archival Sources for the Agricultural History Writing of the Former Socialist Hajdú-Bihar County

This study focuses on the local (county) archival sources of the cooperative farms of Hajdú-Bihar county, and examines the possibilities of how to use them, besides some basic questions of the socialist era's public- and social history.

Within this, the thesis intends to enumerate the essential sources for the collective farms- and post-World War II agriculture research by highlighting the importance and utilization practice of the archival writings and collections (data warehouse, archival reference library, and oral history resources).

Források

- MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
- VI.203. A Bihar Vármegyei Gazdasági Felügyelő iratai.
- XV.55. Oral History Gyűjtemény.
64. Életútinterjú: Katona Flórián (1931–), az egyeki Tiszatáj Mezőgazdasági Termelőszövetkezet nyugalmazott raktárosa. Készítette: Kovács Gergely. Egyek, 2014. aug. 29.
66. Életútinterjú: Tóth Máté (1932–), az egyeki Tiszatáj Mezőgazdasági Termelőszövetkezet nyugalmazott elnöke (1973–1994). Készítette: Kovács Gergely. Debrecen, 2014. okt. 10.
69. Életútinterjú: Jordán Sándor (1928–), a zsákai Béke Tsz. nyugalmazott főagronómusa, helytörténész. Készítette: Kovács Gergely. Zsáka, 2014. nov. 14.
74. Életútinterjú: Hüse Péter Pál (1924–), egykori Debrecen I. kerületi tanácselnök, majd a Debreceni Vízmű igazgatója, bírdíszműves, helytörténész. Készítette: Kovács Gergely. Debrecen, 2015. jún. 02.
- XXIII.1.a Hajdú-Bihar Megye Tanácsának iratai. Tanácsülési és VB jegyzőkönyvek.
- XXIII.1.b Hajdú-Bihar Megye Tanácsának iratai. Állandó Bizottsági jegyzőkönyvek.
- XXIII.3. A Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Titkárságának iratai.
- XXIII.9. A Hajdú-Bihar Megyei Tanács VB Mezőgazdasági Osztályának iratai.
- XXIV.255. A Bihar Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság iratai
- XXIV.256. A Hajdú Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság iratai
- XXIV.257. A Hajdú-Bihar Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság iratai
- XXX.252–552. Mezőgazdasági Szövetkezetek.
- Adattár 46-78. Tuza Tibor (szerk.): Csökmő 30 éve (községi krónika). 1975.
- Adattár 54-78. Tuza Tibor: Adalékok a Csökmői „Dózsa” Mgtsz. 30 éves történetéhez 1949–1979. Debrecen, 1978.
- Adattár 74-78. Mikó Éva: A Létavértesi „Aranykalász” Tsz. története. 1975.
- Adattár 342-88. A Csökmői „Új Élet” Mgtsz. fotóalbuma. 1988.

Szakirodalom

- MNL NML 2009. A termelőszövetkezetek története.
http://www.nogradarchiv.hu/id-240-termeloszovetkezetek_tortenete.html
(Utolsó letöltés: 2016. jan. 06.)
- Gazdag 1977. Gazdag István (szerk.): Dokumentumok a termelőszövetkezeti mozgalom Hajdú-Bihar megyei történetéhez. In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Közleményei 10. 1977.
- Gyarmati 2013. Gyarmati György: A Rákosi-korszak – Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945-1956. Rubicon, Bp. 2013.
- Kollega Tarsoly 1996. Kollega Tarsoly István (szerk.): Magyarország a XX. században. I. Szekszárd 1996.
- Mervó Zoltánné 1989. Mervó Zoltánné: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Adattára a kutatás szolgálatában. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XVI. Szerk.: Gazdag István. (1989). 151-161.
- Mészáros 2008. Mészáros Tamás: A téeszésítés előkészítése Hódmezővásárhelyen. A „kolhozosítás” meghirdetése és a mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletéről szóló rendelet kiadása. In: Hombár. (Múzeumi Műhely 5.) A Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ kiadása. Hódmezővásárhely, 2008. [2009.]
http://www.emlekpont.hu/publikaciok/dokumentumok/mt/A_teeszesites_elokeszites_Hodmezovasarhelyen.pdf (Utolsó letöltés: 2016. jan. 09.)
- Szendiné 2015. Szendiné dr. Orvos Erzsébet: Az MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltárának oral history gyűjteménye. In: Levéltári szemle, 65. évf. 1. sz. 2015. 5–14.

Sándor Mária

A Margittai Fazekas Ipartársulat alapszabályai

Margittán a fazekas mesterség több évszázados múltra tekint vissza. Története kutatójának, Emődi Jánosnak a 18. századból 150 fazekas, a 19–20. századból (1848-tól 1961-ig) további 601 fazekas nevét sikerült megtalálni levéltári forrásokban.¹

A Margittai Fazekas Céh megalakulásának pontos dátumát nem ismerjük. Céhszabályzatait 1847 szeptemberében V. Ferdinánd jóváhagyja.² A Nagyváradon megőrzött céhes iratok közül a legrégebbi 1807. évről való,³ céhjegyzőkönyvük 1848. március 15-ével indul.⁴

Az 1872. évi ipartörvény⁵ megszünteti a céheket, a törvény életbe lépése után egy év állt rendelkezésre az ipartársulatok létrehozására.⁶ A megszünt céhek vagyona átszállt az új szervezetre. Gyakran a céhek felvették az ipartársulat nevet, és úgy folytatták munkájukat, ezért sokszor a céhes iratokban találjuk az ipartársulatokra vonatkozó feljegyzéseket is.⁷

A margittai fazekasok céhjegyzőkönyve ugyanakkor nem tartalmaz utalást az ipartársulat megalakulásának konkrét időpontjára, sőt 1869 és 1876 között nem találunk bejegyzést ebben a dokumentumban. A *margittai fazekas ipartársulat alapszabályai* című irat 1874. október 1-jén kelt,⁸ aláírói a szabályzatban megjelölt mód szerint: elnök, alelnök, jegyző és tizenkét választmányi tag. A szövege a még 1860-ban kiadott ipartársulati alapszabály alapján készülhetett, amely mintaként szolgált a később megalakult ipartársulatoknak.⁹ Így a margittai, 1874-es dokumentum is lefekteti a szervezet működésének szabályait, többek között a belépésre és kilépésre nézve, továbbá tisztázza a tagok jogait és kötelességeit, meghatározza a társulat működését, szervezeti felépítését és a megszűnés vagy más társulatba való beolvadás esetén teendők körét.

A dokumentumot a mai helyesírás szerint, alakhűen közöljük, a sok esetben hiányzó központozást is pótoltuk, a rövidítéseket és a régies jelöléseket feloldottuk. Két olvashatatlan szót szögletes zárójelben jelöltünk, a bizonytalan olvasat esetében [?] jelöléssel éltünk. Szintén szögletes zárójelben kerültek a levéltáros által adott oldalszámok is.¹⁰

¹ Emődi 2013. 30–72.

² MNL OL E 166. 5. d. P13810/1490. 847. [Ferdinand 5. No. 325.] és MNL OL A 74. 962.

³ ANR DJB Céhes iratok. 10. cs. Felszabadult legények protokolluma. Idézi: Emődi 2013. 17.

⁴ ANR DJB Margittai kisiparosok egyesülete. (Asociația micilor meseriași Marghita 72. lelt. sz.) 18.a cs.

⁵ 1872. évi VIII. tv. 83. §.

⁶ Három hónap a céhek megszűnésére és 9 hónap az ipartársulatok létrehozására.

⁷ Szendiné 1994. 199. A margittai fazekasok céhjegyzőkönyve egészen 1919. évig tartalmaz bejegyzéseket, de ott már ipartársulat néven emlegetve a szervezetet.

⁸ ANR DJB Céhes iratok. (Fondul Breslelor 1137. lelt. sz.) 14. cs. 122–128v. Ezúton köszönöm Emődi Jánosnak, hogy az iratról készített felvételeit átadta feldolgozásra.

⁹ Szendiné 1994. 200.

¹⁰ A levéltári munka során az oldalszámozásban hiba történt, a 129. oldal után ismét a 127. következik, ezt követve jelöltem a közlésben is az oldalszámokat.

[122.] A margittai fazekas ipartársulat
 Alapszabályai

A társulat célja és eszközei

1.§ A fazekastársulat célja a társulati tagok közös iparérdekeit előmozdítani, nevezetesen:

1. A társulati tagokat vagy hozzátartozóikat az őket véletlenül érhető ínségtől megóvni; e célra:

a: betegsegélyző pénztárt alapít, melyből a tagok betegségük esetén segélyt nyerjenek.

b: temetkezési pénztárt alapít, melyből a tagok vagy házasfeleik temetkezési költségei fedeztetnek.

c: évdíj- és segélypénztárt alapít, melyből az elaggott vagy véletlen szerencsétlenség által munkaképtelenné vált szegény tagok, vagy haláluk után azok gyámoltalan özvegyei bizonyos évenkénti összeget, vagy egyszerismindenkorra bizonyos segélyt nyernek.

Ezen pénztárak mindegyikére nézve külön szabályzatok létesítetnek, melyek értelmében a kezelés és segélyadás iránti intézkedés az érdekeltek részére biztosított; annak idején a földművelés-ipar és kereskedelemügyi m. kir. ministériumnak bemutatandók lesznek.

2. A fazekasipar körében az ipartörvény korlátai közt a munkaadók és munkások közötti viszonyban szigorú rendet meghonosítani; e célra:

a: Az iparosok és segédszemélyzetek közt keletkezhető súrlódás és peres kérdések kiegyenlítésére békéltető bizottságot állít fel, melybe egyenlő számmal segédek is felvételnek.

b: Őrködik afelett, hogy az ipartörvénynek a munkaadók és munkások közötti viszonyokra vonatkozó szabályai mindkét részről pontosan megtartassanak, s azon esetben, ha ama szabályok meg nem tartásából a tagokra hátrány háromolhatnék, a sértett tag jogainak és érdekeinek érvényesítésében segédkezet nyújt, illetőleg a jogokat és érdekeket a társulat [122. v.] költségén vagy a társulati ügyész által érvényesíti.

3. A társulati tagokat a munkás vagy a munkahiányból eredő bajok ellen lehetőleg védeni. E célra adatokat gyűjt, a fazekasipar munkaviszonyairól, azok alapján a társulati tagok részére munkások, esetleg munkaszerzésben közvetítőleg működik. (lásd 5§. 4.)

4. Odaműködni, hogy a társulati tagok a termelésben és terményeik értékesítésében a nagy üzlet előnyeiben részesüljenek. E célra:

a: Kölcsönpénztárt (hitelegyletet) létesít vagy annak létesítéséhez hozzájárul, melyből a tagok olcsó kölcsönt nyerhetnek, s melyre nézve a társulati vagyon alapul szolgálhat.

b: Raktárt, nyersanyagszerzési egyletet létesít, melynek közvetítésével a tagok az üzletükhöz szükséges nyersanyagokat jó minőségben beszerzési áron vehessék.

c: Árucarnokot (közös raktározási egyletet) létesít, melyben a tagok készítményeiket együttesen áruba bocsáthatják.

d: Odaműködik, hogy tagjai összeműködő termelő társulatokba lépjenek, illetőleg ily társulatokba alakíthassanak, iparuk közös műhelyben való űzésére vagy nagyobb szerű gépek közös használatára. Ezen intézetek, melyekben csak társulati tagok lehetnek részesek, külön alapszabályok szerint igazgattatnak, melyek annak idejében a földmívelés-ipar és kereskedelemügyi m. kir. minisztériumnak bemutatandók.

5. A fazekasipar fejlődését lehetőleg előmozdítani, s ezáltal annak versenyképességét emelni. E célra:

a: A társulat lehetőleg előmozdítsa a fazekasiparban foglalkozó tanoncok és segédek általános és szakbeli kiképzését, különösen azáltal, hogy a fennálló tanonci iskolát segízi, azok pontos látogatását saját körében előmozdíja.

b: Azon intézeteket és intézményeket, melyek a hazai ipar emelésére vagy az iparosok értelmi fejlődésére törekszenek, ebbeli törekvésükben tehetsége szerint támogatja és előmozdíja.

2.§ A társulat székhelye: Margitta

[123.] A társulatba való belépés és az abból való kiválás

3.§ Társulati tag lehet minden fazekas iparos, ki iparát Margitta város területén és 5 mértföld vidékén az ipartörvény I. II. III. §-aiban előírt kellékeinek megfelelőleg s a IV. § kívánalma szerint iparhatóságnál előleges bejelentés mellett önállólag gyakorolja.

Nők és kiskorúak is lehetnek a társulat tagjai, azonban jogaikat a társulati gyűléseken csak társulati tag mint meghatalmazott által gyakorolhatják.

A tagok felvétele rendszeren az elnöknél vagy jegyzőnél való jelentkezés folytán a választmány határozata által történik, oly belépés-kívánók azonban, akik valamely becsstelenítő bűntény miatt elítéltek, csak azon esetben vétetnek fel, ha a közgyűlés a felvételt szavazattöbbséggel elhatározza.

Minden tag a belépés alkalmával megkapja az alapszabályok egy példányát, és egy munkakönyvet, mely nyomtatványok fejében és belépési díjnem alatt 10, azaz tíz forintot fizet a társulat pénztárába.

4. § A tagság véget ér a tag halála vagy elköltözése vagy kilépési nyilatkozata által, mely utóbbi esetben a kilépő az azon évre eső tagdíjakat még befizetni tartozik.

Elhalt tag özvegye is kiskorú inasnak is tagsági jogára nézve az 1872-dik évi VIII. törvénycikk 31. § az irányadó.

Azonkívül a tagok sorából kizártnak tekintendő:

a: Aki alapszabályszerű kötelezettségét nem teljesíti nevezetesen: a választmány által ismételve tett intés dacára egy éven át nem fizeti be a tagdíjakat, melyet azonban a társulat törvény által behajthat.

b: Aki becstelenítő bűntény miatt elítéltetik, vagy a választmány határozata által ismételve kifejezett intő dacára erkölcstelen életet folytat.

Az első esetben a kizárás a bírói ítélet közvetlen folyamánya, az utóbbi esetben a kizárásra közgyűlési határozat szükséges.

Valamennyi említett esetben a kilépő tagoknak, illetőleg örököseinek csupán az 1§ 1. a, b, c pontjai alatt foglalt segélypénztárakba és a társulat által [olvashatatlan két szó] külön befizetés útján létesített intézetekbe [123. v.] és vállalatokba befektetett járu-lékához van joga, melyeknek mily mérvben és módozatok melletti visszatérítése iránt az eme pénztárak és vállalatokra fennálló külön alapszabályok rendelkeznek.

Minden kilépés a választmánynak a legközelebbi ülésén bejelentendő.

Ha valamely tagra nézve oly körülmény merül fel, mely az illetőnek kizárását vonhatja maga után, a választmány határozatot hoz, mely ideiglenes érvényességgel bír a legközelebbi közgyűlésig, midőn is végleges határozat által az illető tag vagy végleg kizáratik, vagy továbbra is társulati tagnak nyilvánítatik.

5. § A tagok jogai és kötelességei

Minden tagnak jogában áll:

1. A társulat gyűlésein személyesen (nők és elhalt iparosok kiskorú örökösei, csak társulati tag mint meghatalmazott által, és pedig oly formán, hogy egy-egy tag a magáé mellett még csak egy szavazati jogot gyakorolhat meghatalmazás útján), szóval és szavazattal részt venni. E jog gyakorlása másra át nem ruházható.

2. A betegsegélyző és temetkezési pénztár, valamint az évdíj- és segélypénztár jótéteményeit az arra fennálló szabályok értelmében igénybe venni.

3. A munkaviszonyból eredő súrlódások és peres kérdések eseteiben a társulat közbejvetelét illetőleg jogvédő segélyét igénybe venni.

4. A társulat által vezetett munka statisztikai adatokat megtekinteni, és a társulat közvetítését a munkás- esetleg a munkaszerzésben élvezni.

5. A társulat által kezdeményezett közös vállalatokban (hitelegylet, nyersanyag-beszerezési, közös raktári, árucsarnok, temetőtársulat) az ezekre nézve szerkesztendő külön szabályok értelmében részt venni.

Ezzel szemben minden tag kötelezve van:

1. Az alapszabályoknak és alapszabályok értelmében hozott határozatoknak pontosan eleget tenni, és általában a társulat becsületét és érdekeit tehetségehez képest előmozdítani.
2. Az alábbi kulcs szerint megállapított tagsági járulékokat pontosan megfizetni.

[124.] Tagsági járulékok

6. § A 3. §-ban érintett beiratási díjon kívül, mely a tagság tartalmára, egyszer s mindenkorra fizettetik, minden tag évnegyedenként 25 azaz huszonöt krajcárt tartozik a társulat pénztárába fizetni.

Ha a tagdíjak összege az évi költségvetés által megállapítandó, társulati kiadások fedezésére nem elegendő, a hiány a közgyűlés által megszabott pótlék kivetése útján fedeztetik.

E pótlék az egyes tagokra egyenletesen vettetik ki.

A társulat szervezete

7. § A társulat ügyeinek intézésére hivatva vannak:

1. a tisztviselők, nevezetesen: az elnök és alelnök, a jegyző és pénztárnok, a számvevő, az ügyész.

2. a választmány

Elnök

8. § A társulatelnök és alelnöke a társulat rendes közgyűlésén a társulati tagok köréből titkos szavazat útján általános szavazattöbbséggel 3 évre választatik, oly módon:

Először az elnökre és ennek megválasztása után az alelnökre külön adatnak be a szavazatok, időközben netalán bekövetkező üresedés esetében rendkívüli közgyűlés útján új elnök, illetőleg alelnök választandó, kik ezen tisztséget az érintett 3 évből még hátralévő időn át viselik.

Az elnök:

a. Képviseli a társulatot a hatóságok és harmadik személyek irányában, miért is minden okiratnak, mely által a társulatra nézve jog és kötelezettség állapíttatik meg, a jegyző mellett az elnök által is aláírva kell lenni.

b. Összehívja a választmányi üléseket és közgyűlést, és azokon elnököl, adja a szót sorrendben és mondja ki a határozatot általános szótöbbség alapján. Szavazategyenlőség esetében az elnök szava dönt.

c. A közgyűlési illetőleg választmányi határozatok végrehajtását, valamint a folyó ügyek intézését vezeti, illetőleg a jegyzőnek azok intézésére [124. v.] nézve utasítást ad.

d. Halasztást nem szenvedő esetekben kisebb, 5 azaz öt Ft-ot felül nem haladó összeget utalványozhat, de erről a legközelebbi választmányi ülésnek indokolt számot adni tartozik.

Az elnök akadályoztatása esetében az elnöki jogok gyakorlása és kötelességének teljesítése az alelnököt illeti.

Jegyző

9. § A jegyző ki nem tag is lehet, titkos szavazat útján általános szavazattöbbséggel a közgyűlés jóváhagyása mellett a választmány által választatik, mely a közgyűlésileg megállapított költségvetés határain belül fizetését is meghatározza.

Jegyző

- a. A közgyűlés és választmányi ülése tanácskozásait előkészíti, az ügyeket előterjeszti, s a határozatokat jegyzőkönyvbe veszi, melyből a határozatok által érdekeltnek kivonatokat ad.
- b. A társulat tagjairól névlajstromot vezet, melyből a felvett tagokat belépésük sorrendje szerint bevezeti, a kilépetteket kitörli.
- c. A társulati határozatok és folyó ügyeket az elnök utasítása szerint végrehajtja illetőleg elintézi, a társulat levelezését végzi.
- c. A társulati tagok által felfogadott tanoncok és segédek szerződésénél az érdekeltek kívánatára közbenjár, a társulati tagoknál foglalkozásban levő segéd-személyzetről könyvet vezet.

Akadályoztatása esetében a választmány gondoskodik helyettesítéséről.

Pénztárnok

10. § A pénztárnok a választmány által titkos szavazás útján általános szavazattöbbséggel 3 évre választatik.

A pénztárnok vesz be, kezeli és adja ki a társulati pénzeket a 18-23 §-k határozmányai értelmében.

A pénzkezelés pontosságáért vagyoni felelősséggel tartozik.

Számvevő bizottság

11. § A rendes évi közgyűlésen titkos szavazás útján általános szótöbbséggel [125.] 3 számvevő választatik, kiknek kötelessége a pénzkezelés és számvitel felett, ezzel összefüggésben azonban az összes ügyvitel felett is, amennyiben a pénzbeli kiadásokkal jár, őrködni, a netalán felmerülő hiányok elhárításáról gondoskodni. E célra a számvevő bizottság a pénztárt bármikor megvizsgálhatja.

Ha a pénzkezelésben vagy ügyvitelben bármely társulati közeg részéről oly hanyagságot vagy pontatlanságot venne észre, melyből a társulatra nézve anyagi kár háromoltatnék. A számvevő bizottságnak kötelessége ez ügybeni intézkedés végett a választmánynak, vagy ha a hiba a választmányban volna, a közgyűlésnek összehívását kívánni, és ha az elnökség e kívánatot teljesíteni vonakodnék, a számvevő bizottság a választmányt illetőleg a közgyűlést saját nevében is összehívhatja.

Ügyész

12. § Az ügyész a választmány által titkos szavazás útján általános szótöbbséggel választatik.

A társulat részére szükségelt jogi ügyiratokat szerkeszteni, a társulat jogi ügyeiben mint ügyvéd működik, az egyes tagok részéről az ipartörvény alapján emelhető és a választmány vagy elnök által hozzáutalt panaszokat közigazgatási vagy törvénykezési úton leendő orvoslását eszközli.

Működéséről a választmánynak jelentést tesz, mely számára a közgyűlés jóváhagyása mellett évről évre vagy fontosabb ügyekben esetről esetre a teljesített munkához képest méltányos tiszteletdíjat utalványoz a társulat pénztárából.

Választmány

13. § A választmány áll az elnökön és az alelnökön, jegyzőn é számvevőkön kívül 12 választmányi tagból, kik az évi rendes közgyűlésen titkos szavazás útján viszonylagos szótöbbséggel 3 évre választatnak, olyképp azonban, hogy a választottaknak egyharmada évenként kilép. Az első két évben a kilépők a sors által, a későbbi éveken a kitöltött működési tartam által jelöltetnek. A kilépők újraválaszthatók.

Az időközben netalán megürülő helyek betöltésére a legközelebbi közgyűlésig a megválasztott tagok legtöbb szavazatot nyert tag [125. v.] hivatnak meg.

14. § A választmány havanként legalább egyszer, és pedig minden hónap egy bizonyos előre megjelölt napján és órájában rendes, azon kívül pedig valahányszor szükségesnek mutatkozik, rendkívüli ülést tart.

Ily esetben a választmányi ülés tárgyai a választmányi tagoknak megfelelő módon eleve tudtul adandók. Határozathozatalra, a tisztviselőket is beleértve, az összes választmányi tagok többségének jelenléte szükséges. Ha határozatképes szám meg nem jelennek, 8 napi határidőn belül új ülés hívandó össze, melyen az első alkalommal előre kihirdetett tárgyakban a jelenlévők számára való tekintet nélkül érvényes határozat hozható.

Háromszori igazolatlan elmaradás esetében az illető választmányi tag tagságáról lemondottnak, illetőleg tisztségére megürültnek tekintetik.

15. § A választmány ügykörébe tartozik:

a. A tagok felvétele és kizárása felett határozni, szükség esetében (3 és 4. §) a közgyűlés jóváhagyásának fenntartásával.

b. Az 1. §-ban érintett pénztárak és közös vállalkozások szabályzataira nézve tervezeteket kidolgozni, azokat a közgyűlés elé terjeszteni.

c. Az évről évre megválasztandó békéltető bizottság megalakítására javaslatot terjeszteni a közgyűlés elé, és intézkedni, hogy a segédek részéről is egyenlő számú tagok választassanak.

d. A tisztviselők megválasztásának közelebbi feltételeit megszabni, és gondosodni arról, hogy a pénztárnok kellő biztosítékot nyújtson a kezelése alatt lévő vagyon iránt. Továbbá a tisztviselők eljárása az ügyvitel felett őrködni, azoknak havi jelentését, valamint a levelezést és a havi pénztári kimutatást megvizsgálni. A tisztviselők hanyagságából netalán eredő hátrányokat, esetleg számvevői javaslatra megelőzni; jogában áll súlyos vétség esetében a jegyzőt vagy pénztárnokot vagy ügyészt, a legközelebbi közgyűlésig felfüggeszteni, s azokat helyettesíteni.

e. A közgyűlési tárgyalásokat előkészíteni, nevezetesen: a jövő évi [129.] költségtervezetet elkészíteni, valamint a közgyűlési határozatok végrehajtásáról gondoskodni.

f. A munkaviszonyból eredő panaszokat megvizsgálni, azok orvoslása iránt intézkedni.

g. A tanoncok oktatásáról gondoskodni, és az a feletti felügyeletet gyakorolni.

h. Általában a társulat céljainak eléréséről minden kitelhető módon és eszközökkel gondoskodni, egyes feladatok teljesítésére szükség esetében külön bizottságokat alakítani, a társulati kiadások fedezésére szükségelt pénzüsségeket, a költségvetés határain belül utalványozni.

A választmányi jegyzőkönyveket hitelesítésül az elnökön és jegyzőn mint jegyzőkönyv-vezetőn kívül egy kiküldött választmányi tag és egy számvevő írja alá.

A választmány maga állapítja meg a tárgyalási és ügyrendjét.

Közgyűlés

16. § A társulati tagok évenként egyszer éspedig minden január hóban rendes, azon kívül pedig valahányszor szükségesnek mutatkozik, rendkívüli közgyűlést tartanak.

A választmány határozatára, vagy ha 1-2 tag indokolt beadványban rendkívüli közgyűlés tartását kívánja, az elnökség azt összehívni tartozik.

A közgyűlés összehívása legalább 8 nappal a gyűlés napja előtt meghívójegyek által történik, melyeken a napirend tárgyai világosan kiteendőek. Napirendre ki nem tűzött indítványok csak azon esetben vétetnek a közgyűlésen tanácskozás

alá, ha 5 tag aláírásával legalább 8 nappal a gyűlés napja előtt a választmánynak beadattak.

A gyűlés határozatképes, ha a tagok többsége jelen van. Ha az első összehívásra e határozatképes szám meg nem jelenék, az összehívás 8 napi határidőn belül ismétlendő, mely esetben az első alkalommal kitűzött tárgyakra nézve (25. § eseteit kivéve) a jelenlévők számára való tekintet nélkül érvényes határozat hozható.

A tárgyalások parlamentáris módon folytattatnak. A szavazás rend [129. v.] szerint felállás által történik. Személyes kérdésekben, választásoknál, és más ügyekben azon esetben, ha 5 tag kívánja, titkos szavazásnak van helye.

Az elnök csak szavazategyenlőség esetében szavazhat, midőn hozzájárulása által az egyik vagy másik indítványt határozattá emeli.

17. § A közgyűlés ügyköréhez tartozik:

a. Az elnök és alelnök a számvevők és választmányi tagok választása (lásd 8-11 és 13 §-okban.)

b. A választmány illetőleg a számvevők előterjesztése feletti határozathozatal különösen a 3. § és 4. §-ok esetében a tagok felvétele vagy kizárása feletti végleges határozathozatal, a békéltető bizottsági tagoknak évről évre való megválasztása, általános szótöbbség alapján a társulat által kezdeményezett pénztárak és közös vállalatok szabályzatainak megállapítása, a választmány évi működésének megvizsgálása, és afeletti, valamint a felmentvény iránti határozathozatal, az évi költségvetés tárgyalása és megállapítása.

c. A tanonci és segédi viszonyok közvetítési díjai iránti határozat.

d. Az alapszabályok módosítása a földművelés-ipar és kereskedelemügyi m. kir. ministeriumnak leendő bemutatás fenntartásával.

e. A hűtlen vagy társulat érdekei ellen működő tisztviselők vagy választmányi tagok letétele.

f. A társulat feloszlása vagy más társulatba olvadása iránti határozathozatal (lásd 25. és 26. §-ok).

A közgyűlési jegyzőkönyveket hitelesítésül az elnökön és jegyzőn kívül 3 kiküldött tag írja alá.

A társulat vagyonairól és annak kezeléséről

18. § A társulat vagyonát képezik:

1. A társulat alaptőkéje, mely jelenleg nincs, de a beiratási díjából, valamint a netaláni hagyományok vagy alapítványokból fog képződni.

2. A társulat jövedelme, nevezetesen:

a. Az alaptőke évi kamatai, tagdíjak sat.

[127.] b. A tagok által fizetett évnegyedi illetékek és netaláni pótlékok

c. A tanoncok és segédek felvétele alkalmával a szerződés közvetítéséért az e közvetítést igénybe vevő társulati tagok által fizetendő és időről időre megszabandó díjak.

d. A közös vállalatok tiszta nyeresiményéből a külön szabályzatok értelmében a társulatra eső rész.

19. § A társulati jövedelmekből fedezendők a társulat kiadásai, különösen:

a. A tiszti és szolgai fizetések

b. az irodai, posta, nyomdai és egyéb üzleti és kezelési költségek

c. A társulat nevében folyamatba tett közigazgatási vagy törvénykezési lépések költségei.

d. A tanonci iskoláztatásra vagy az ipar emelésére megszavazott járulékok, megjegyezten, hogy a tanonci iskoláztatásra az évi jövedelemnek legalább 10 %-a fordítandó.

20. § A folyó kiadások fedezésén közvetlenül nem szükségelt pénzek valamely intézetnél, esetleg takarékpénztári könyvecskére elhelyezendők.

21. § A bevételekről és kiadásokról évnegyedenként jelentés, és az év befejezésével okmányolt számadás készítendő, mely a számvevők általi felülvizsgálat után ezek által a felmentvény megadása végett az évi közgyűlés elé terjesztetik.

22. § A pénztárnok bárminemű fizetést, csak nyugta ellen és szabályszerű utalványra teljesíthet. Szabályszerű utalványnak tekintetik:

a. Bizonyos időszakonként rendszeren ismétlődő fizetésekre nézve, p[é]ldának o[k]áért] házbér, tiszti és szolgai fizetések, iskolai művelődési és iparcélokra megszavazott járulékok sat., oly fizetési ív, melynek fejére az utalványt tartalmazó választmányi határozat, elnök-jegyző és számvevő aláírásával van felírva, s mely az egyes részletek nyugtázására alkalmas rovatokkal el van látva.

b. Kisebb, 5 azaz öt Ft-ot felül nem haladó összegekre nézve az elnök által aláírt utalvány.

c. Minden egyéb kiadásra nézve az elnök-jegyző és egy számvevő által aláírt jegyzőkönyvi kivonat.

[127. v.] 23. § A vagyon és pénzkezelés további részleteire nézve a választmány kezelési szabályzatot dolgoz ki.

A békéltető bizottság

24. § A békéltető bizottság áll 6 rendes és 6 póttagból. Ezeknek fele a társulat részéről évi rendes közgyűlés által a tagok köréből általános szótöbbséggel egy évre választatik, másik felének a segédek részéről leendő szabályszerű megválasztása iránt a társulat vagy választmány, vagy szükség esetében a hatóság útján intézkedik.

A békéltető bizottság megválasztása után legfeljebb egy hét alatt megalakul oly módon, hogy megválasztja elnökét és jegyzőjét, ez utóbbinak nincsen szavazati joga, és tekintettel a póttagok általi kiegészítésre megállapítja ügyrendjét.

Azon esetben, ha a bizottmány saját kebeléből választja elnökét, a bizottmányi tagok száma az illető csoportbeli póttagok sorából a megválasztás sorrendje szerint egészített ki. Az elnök vagy jegyző akadályoztatása esetében a bizottság gondoskodik ideiglenes helyettesítésükről.

Felmerülő vitás ügy esetében az illető fél vagy ha az elébb az elnöknél jelentkeznek, ennek felhívására a bizottsági elnök a békéltető bizottságot a nap-óra és tárgy megjelölésével legalább 24 órával előbb összehívni és egyúttal az illető feleket a bizottság előtt való megjelenésre utasítani tartozik.

A bizottsági ülés megtarthatására az elnökkel együtt legalább 3 bizottmányi tag, és minden esetben, mindkét csoportból egyenlő számú bizottsági tagok jelenléte szükséges.

A bizottsági ülés tárgyalás alá viszi az ügyet és a békés kiegyenlítést megkísérli. Nem sikerülés esetében szavazás alá bocsátja az ügyet, és az általános szavazattöbbség alapján megállapított véleményt, valamint az annak teljesedésbe vétele iránti határidőt a felekkel közli, és azon esetben, ha a felek ezen véleménybe belenyugszanak, az ügy kiegyenlítettnek tekintendő; ellenkező esetben vagy ha az illető fél a teljesedésbe vétel iránti határidőt pontosan meg nem tartaná, a feleknek jogában áll, hogy ügyeiket az illetékes hatóság és illetőleg az iparbizottság alá viszik.

[128.] A békéltető bizottság eljárásáról rendes jegyzőkönyv vezetendő, mely az ügy kiegyenlítése esetében a felek által aláíratik, és minden esetben a jelenlévő bizottsági tagok által hitelesítettik, melyből a felek kívánatára nekik kivonat adható.

A társulat felozlása vagy más társulatba olvadása

25. § Ha a tagok egyharmada a társulat felozlását, vagy más társulatba való oladását javaslatba hozza, ez ügyben külön közgyűlés hívandó egybe. A felozlást vagy más ipartársulatba oladását célzó indítvány csak azon esetben emelkedik határozattá, ha azt az összes társulati tagok kétharmada támogatja. A felozlást elhatározó közgyűlés meghatározhatja azon közérdekű iparcélt is, melyre a társulatnak a tartozások fedezése után fennmaradó tiszta vagyon fordítandó.

Más társulatba oladás esetben a társulati tartozások fedezése után fennmaradó összes vagyon ama társulatot illeti.

Mindkét esetben a végrendelező közgyűlésből bizottság küldendő ki a vagyon tisztaárra hozatalára és átadására. E bizottság feladata egyszersmind a társulat feloszlása vagy más társulatba olvadására iránt hozott közgyűlési határozatot a felszámolási, illetőleg a társulatnak más társulatba olvadása iránti tervezettel együtt fogantatás előtt a földművelés, ipar és kereskedelmi m. kir. ministerium elé terjeszteni.

26. § A társulat tényleg felosztottnak tekintendő:

a. Ha a tagok száma 10-nél alább száll.

b. Ha a felosztás céljából összehívott közgyűlésen harmadszori összehívásra sem jelennek meg legalább az összes tagok kétharmad többsége.

27. § Ha a társulat érvényes határozat folytán vagy a 26. §-ban megjelölt körülmények beálltával tényleg feloszlott anélkül, hogy a társulati vagyon hováfordításáról rendelkezett volna, e vagyon az illetékes iparhatóságnak adatik át, mely a társulat feloszlásáról, valamint a vagyon hováfordításáról a földművelés-ipar és kereskedelemügyi m. kir. ministeriumot értesíteni, a vagyont tisztaárra hozni, és azt közhasznú iparcélokra fordítani tartozik.

[128. v.] Mely alapszabályzat a margittai fazekas ipatársulatnak mai napon tartott közgyűlésében felolvastatván, minden pontjaiban elfogadtatott, a három egyenlő példányban aláíratván a Nagyméltóságú a földművelési, ipar- és kereskedelmi m. kir. ministeriumhoz erősítés végett felterjeszteni határoztatott.

Kelt Margittán, az 1874-ki október hó 1-én tartott közgyűlésből.

Intze Imre elnök

Lippai György alelnök

Kováts Sándor jegyző

Szabó András választmány

Bundik Sándor

Demeter István

Fazakas Sándor

Gyöngyösi Sándor

Papp József

Bundik Zsigmond

Harsályi Bálint

Juhász János

Borbi József

Nagy József

Varga Zsigmond

20571

Jelen alapszabályok a földművelés- ipar-és kereskedelemügyi m. kir. ministeriumnak a törvény értelmében bemutatattak.

Budapesten, 1874. december 7-én.

A miniszter helyett:

Havas Sándor h. államtitkár

Mária Sándor

The Charter of the Pottery Association of Margitta

In Margitta, Bihar County (now Marghita, Bihor, Romania), there has been a centuries-old history of pottery. According to the legislation, the pottery association was formed in 1874. Its charter is described in the current study.

The document lays down the rules of the organization, which – among others – refer to entry and exit, and clarify the rights and duties of the members, define the operation and organizational structure of the association and the to-dos in the event of termination or fusion with another corporation.

Források

- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
A 74 Magyar Kancelláriai Levéltár. Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája. Liber coehalium.
E 166 Magyar kincstári levéltárak. Magyar Kamara Archívuma. Privilegia cehalia.
- ANR DJB Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Bihor. [Román Nemzeti Levéltár. Bihar Megyei Igazgatóság.]
Margittai kisiparosok egyesülete. (Asociația micilor meseriași Marghita.)
Céhes iratok.
1872. évi VIII. tv. 83. §. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5542>. (Utolsó letöltés: 2016. febr. 29.)

Szakirodalom

- Emódi 2013. Emódi János: A margittai fazekasság története a levéltári forrásokban. In: Emódi János – Wilhelm Sándor – Sándor Mária: A margittai fazekasság. Adatok egy nagy múltú fazekasközpont történetéhez. Nagyvárad, 2013. (Partiumi Füzetek 76.) 15–30.
- Szendiné 1994. Szendiné Orvos Erzsébet: A Debreceni Fazekas Ipartársulat története a levéltári források tükrében. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXI. Szerk.: Radics Kálmán. (1994) 197–210.

Korompainé Mocsnik Marianna – Sándor Mária

A Berettyó Kulturális Központ – Bihari Múzeum létrejötte, működése és szakmai gyűjteményei

A berettyóújfalui Bihari Múzeum a bihari térség négy évtizedes múlttal rendelkező tájmúzeuma. Gyűjtőterülete az egykor történeti Bihar vármegye ma Magyarországra eső települései:

1. a Berettyóújfalui járás közigazgatási területe;
2. a Derecskei járásból: Derecske, Esztár, Hajdúbagosa, Hosszúpályi, Kismarja, Kokad, Konyár, Létavértes, Monostorpályi, Pocsaj, Sáránd, Tépe települések közigazgatási területe;
3. a Püspökladányi járásból: Báránd, Bihardancsháza, Bihartorda, Biharnagybajom, Földes, Nagyrábé, Sáp, Sárrétudvari települések közigazgatási területe.

Gyűjtőköre: helytörténet, néprajz, irodalomtörténet, természettudomány.

Működési keretek

A Bihari Múzeum Berettyóújfaluban 1974 októberében nyitotta meg kapuit a látogatók előtt a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet részeként, a Fényes család egykori lakóházában. 2001-ben költözött a főterre, az 1874-ben községházának emelt épület emeletére. 2012-ig a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságának tagjaként működött, majd 2013. január 1-jével Berettyóújfalú Város Önkormányzatának fenntartásába került, a Sinka István Városi Könyvtárral összevont intézményként. 2016. február 1-jétől az újonnan létrejött, szintén Berettyóújfalú Város Önkormányzata által fenntartott Berettyó Kulturális Központ tagintézménye lett.

Munkáját humánerőforrással, anyagi hozzájárulással több civil szervezet is segíti:

- Bihari Múzeum Baráti Köre, alapítás éve: 1991;
- Bihari Múzeumért Alapítvány, alapítás éve: 1993;
- Bihari Természetbarát Egyesület, alapítás éve: 2005.

Gyűjtemény

A Bihari Múzeum gyűjteményét 1974-ben régészeti, történeti, általános történeti dokumentáció, néprajzi, irodalomtörténeti (irodalmi tárgyi és irodalmi kézirat) és képzőművészeti, numizmatikai gyűjteményekkel, adattár, könyvtár, fotótár segédgyűjteményekkel hozták létre. 1998-ban alakították ki a természettudományi gyűjteményt.

Régészeti gyűjtemény

A megalapításkor a gyűjteménybe került az 1967-es furtai ásatás és a herpályi monostortemplom anyaga. 1978-ig a herpályi monostortemplom környékén végzett ásatás leletanyagával, a bihari halmok felszíni leleteivel, a gáborjáni bronz depot-lelettel és egy Körösszakálról származó szarmata kori edénnyel gyarapodott. 1978 óta a Bihari Múzeum régészeti anyaga nem bővült, a gyűjtőterületen végzett feltárások anyaga a Déri Múzeumban került feldolgozásra és végleges elhelyezésre. A gyűjteményben található 2652 tárgyat 2010-ben adtuk át a Déri Múzeum Régészeti Osztályának.

Történeti gyűjtemény

Az 1974-ben létrejött gyűjtemény 2015. év végén 1279 db egyedileg leltározott tárgyat és 254 db csak gyarapodási naplóban nyilvántartott tárgyat tartalmazott, melyek elsősorban helytörténeti jelentőséggel bíró tárgyak (helyi történelemben szerepet játszó személyek használati tárgyai és viseletei, polgári bútorok). Jelentős részét képezi a gyűjteménynek a Berettyóújfalui Sport Egyesület (BUSE) zászlói, kupái, a lebontott országzászló emlékmű elemei, a berettyóújfalui Lisztes Szálló berendezési és használati tárgyai.

Általános Történelmi Dokumentációs gyűjtemény

Létrehozását 1974-ben a Miskolczi család iratanyagát tartalmazó gyűjtemény alapozta meg. A gyűjtemény 5121 db leltározott és 1596 db gyarapodási naplóban nyilvántartott dokumentumot: történeti értékű eredeti fényképet, bizonyítványokat, személyes, hivatalos iratokat tartalmaz.

Numizmatikai gyűjtemény

1974-ben hozták létre, és feudális kori családi pecsétnyomók, érdemérmek, BUSE sportérmek és egyéb, a gyűjtőterületről bekerült pénzérmék, bankjegyek (összesen 945 db egyedileg leltározott tárgy) találhatóak benne.

Néprajzi gyűjtemény

1974-ben elsősorban iskoláktól (Szentpéterszeg, Berekböszörmény, Berettyóújfalu) kapott gyűjtemények gyarapították, melyek főleg a paraszti háztartás és a gazdálkodás eszközeit foglalták magukban. Jelenleg 2915 db egyedileg leltározott, 142 db csak gyarapodási naplóban nyilvántartott tárgyat tartalmaz; a 20. század közepéig használt paraszti tárgyak, bútorok, viseleti darabok, lakástextíliák a múzeum gyűjtőterületéről származnak.

Képzőművészeti gyűjtemény

1974-ben nyitották meg a leltárkönyvet, és elsősorban a bihari térséghez köthető alkotók munkái (festmények, grafikák, kispasztikák), illetve a térségben zajló alkotótáborok anyagai adják a gyűjtemény magját. Jelentős részét képezik e gyűjteményegységnek a Berettyóújfaluból elszármazott budapesti műgyűjtő, Dancsházi Nagy Márton ajándékaiként bekerült ex librisek, grafikák. A képzőművészeti gyűjtemény 1793 darab egyedileg leltározott, 65 db gyarapodási naplóban nyilvántartott alkotást tartalmaz.

Irodalomtörténeti gyűjtemény (irodalmi tárgyi és irodalmi kézirat gyűjtemény)

1974-ben Nadányi Zoltán hagyatékával (Nadányi Gertrúd ajándéka) és a sárrétudvari költő, Nagy Imre teljes hagyatékával alapozták meg, amelyekben kéziratok és írásos dokumentumok mellett tárgyakat is találunk. Ez a szakági gyűjtemény két külön egységre van felosztva: irodalmi tárgyi és irodalmi kézirat gyűjteményre. Mindkettő Bihar vármegye területén élt-élő költők, írók dokumentumait, köteteit, kézirateit, illetve tárgyait tartalmazza. Az irodalmi tárgyi gyűjtemény 842 db egyedileg leltározott tárgyat és 5 db csak gyarapodási naplóban nyilvántartott tárgyat, az irodalmi kézirat gyűjtemény 3481 db egyedileg leltározott és 7 db gyarapodási naplóban nyilvántartott tételt foglal magába.

Természettudományi gyűjtemény

1998-ban jött létre, amikor földrajzoktatási segédanyagának szánva 82 db ásványt és kőzetet vásárolt (pályázati forrásból) a múzeum Böttkös Sándor debreceni gyűjtő gyűjteményéből. Gyarapodása azóta 3 db.

Munkásőr gyűjtemény

1992-ben került a Bihari Múzeumba a berettyóújfalui II. Rákóczi Ferenc Munkásőr egység anyaga, amelyet külön részként kezelünk. Összesen 6654 egyedileg nyilvántartott tárgyat, dokumentumot tartalmaz ez a gyűjteményi egység.

Segédgyűjtemények

Adattár

1974-ben dr. Sándor Mihályné néprajzi és történeti gyűjtéseinek átengedésével segítette kialakítását. 1978-ban a múzeumi pályázatokra beérkező dolgozatok és a Berettyó-újfalui monográfia részgyűjtései kerültek bele ebbe a gyűjteménybe. Jelenleg 7469 db leltárkönyvben nyilvántartott dokumentációs egység, valamint 528 db gyarapodási naplóban nyilvántartott egység van a részgyűjteményben: a gyűjtőterületre vonatkozó nép-

rajzi, helytörténeti kutatások jegyzetei mellett, kiadatlan tanulmányok, szakdolgozatok, eredeti dokumentumok másolatai, videofelvételek, hanganyagok, illetve a múzeum szakmai munkájával összefüggő dokumentumok találhatóak e legtöbbet kutatott gyűjteményi egységünkben. A 2002. évi nyilvántartási szabályzat értelmében az adattári témájú fotókat külön leltárkönyvben tartjuk nyilván. (8005 db felvétel leltárkönyvben, 207 db gyarapodási naplóban).

Fotótár

1974-ben néhány üveglemez és régi negatív begyűjtésével hozták létre. Később múzeumi események felvételeivel, kiállítások fotóanyagával gyarapították. Jelenleg 1711 db leltározott felvétellel (negatívok, üvegnegatívok is) rendelkezik.

Könyvtár

A megalapításkor a múzeumi szervezet és az Egyetemi Könyvtár átengedett duplum anyagából létesítették. Évente jelentős számú könyvvel, folyóirattal gyarapodik, kisebb mértékben vásárlás útján, nagyobb mértékben ajándékozás, cserekapcsolatok révén. Jelenleg több mint 14 000 db könyvvel és folyóirattal rendelkezik. 2016 elején több mint 3000 kötettel gyarapodott a könyvtár: dr. Barcsay László, Berettyóújfalu díszpolgárának hagyatékával (könyvek és folyóiratok) és dr. Ujváry Zoltán, a Debreceni Egyetem néprajzi tanszéke professzorának ajándékával.

Munkatársak

Szakmai munkánkat jelenleg négy főállású, felsőfokú végzettséggel rendelkező szakemberrel végezzük:

Csarkó Imre történész muzeológus, múzeumpedagógus

Korompainé Mocsnik Marianna etnográfus-múzeumpedagógus, múzeumvezető

Dr. Krajczárné Sándor Mária néprajzos muzeológus

Szémánné Veres Gabriella irodalmi muzeológus, könyvtáros

További múzeumi munkatársak:

Kurcz Beatrix adattáros, közművelődési munkatárs

Szűcs Endre műtárgyvédelmi asszisztens.

Különböző pályázatok, illetve kulturális közfoglalkoztatási program keretében időszakosan további szakemberek foglalkoztatására is lehetőség nyílik. (2016 márciusától két fő történészt és további négy fő munkatársat foglalkoztat ily módon a múzeum és a hozzá kapcsolódó civil szervezetek, a Bihari Természetbarát Egyesület és a Bihari Múzeum Baráti Köre).

Kutatószolgálat

A gyűjtemény külső kutató számára a múzeumvezető előzetes engedélyével kutatható, az engedélyhez szükséges adatlap a múzeum honlapján található meg.

A múzeum saját kutatási témái

Gyűjtőköréhez igazodva Bihar történetére, néprajzára, irodalomtörténetére vonatkozóan folytat kutatásokat.

Kiemelt területek:

- a két világháború közötti Berettyóújfalu története;
- Bihar története a 20. század első felében;
- az I. világháborúhoz köthető tárgyak, dokumentumok;
- a Kelet Népe irodalmi folyóirat;
- Bihar területén használatos népi kerámia;
- Berettyóújfalu oktatástörténete.

Kiadványok

A Bihari Múzeum Évkönyve

A Bihari Múzeum megalapítása (1974) után két évvel látott napvilágot első évkönyve, és az azóta eltelt négy évtizedben pedig még 9 kötet jelent meg, kisebb-nagyobb időközönként. Leginkább a Bihari Múzeum gyűjtőterületéről publikálja a természettudományi, régészeti, néprajzi, irodalomtörténeti, képzőművészeti témájú tanulmányokat, de Bihar vármegye ma országhatáron túli területére is kitekintettek az egyes kötetek néhány írás erejéig. A szerkesztők fontosnak tartják a történeti, néprajzi források közlését; a Bihari Múzeum Évkönyvében jelent meg például először magyar fordításban Bél Mátyás *Bihar megye leírása* című műve (fordította: P. Szalay Emőke, jegyzetekkel ellátta: Csorba Csaba). (Évkönyvünk két ízben is közölte a fordítást: a II., illetve – javított jegyzetekkel – a XII–XIV. kötetben.) Az I–III., valamint a legutóbbi négy kötetben a Bihari Múzeum tevékenységéről is olvashatunk összefoglalót az intézmény igazgatójának tollából. Minden tanulmány végén német nyelvű rezümé, 2014-től angol nyelvű összefoglaló található. Legutóbbi kötete A Bihari Múzeum Évkönyve XVII–XIX. (Szerk.: Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2014.)

Bihari Diéta

1996-ban indult útjára a Bihari Diéta tudományos-ismeretterjesztő konferenciasorozat, amelyen a különböző tudományágak legújabb, Biharral foglalkozó kutatási eredményeiket mutatják be. 2007-től a Bihari Múzeum és civil szervezetei, valamint a Parola Közhasznú Egyesület látja el a szervezői feladatokat, karöltve más civil szervezetekkel. A kétévente megrendezésre kerülő ülészakok biztosítják, hogy a saját lakóhelyükről,

környezetükről tájékozódni szándékozó bihariak, valamint a vidék iránt érdeklődők szakemberektől hallják és olvassák a legújabb, legfrissebb kutatási eredményeket. A konferencia előadásából mindeddig 7 kötet jelent meg. Legutóbbi, VIII–IX. összevont kötete (Szerk.: Mezei Milán – Kállai Irén. Berettyóújfalu, 2014.) Berettyószentmártonnal foglalkozó írásokat foglal magába.

További kiadványok

Séta a faluvárosban. Berettyóújfalu egykor és ma. Szerk.: K. Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2008. A Bihari Múzeumért Alapítvány kiadása.

Kállai Irén: *Berettyóújfalu – Városnéző séta.* Bp., 2010. Tájak, Korok, Múzeumok Kis-könyvtára 821.

Berettyóújfalu az újkőkortól napjainkig. Szerk.: Kállai Irén. Berettyóújfalu, 2011. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága kiadása. (Papír alapon és digitális – DVD-változatban is.) Hozzá kapcsolódó oktatási segédanyag elektronikus formában.

Tájházak és kiállítóhelyek Biharban I. Szerk.: Kolozsvári István – Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2009. A Bihari Múzeum Baráti Köre kiadása. (Biharország kincsei c. sorozat I. kötete. Sorozatszerk.: Sándor Mária.)

Aranygyökök. Az érsemjéni Kazinczy Ferenc-, Fráter Lóránd- és Csiha Kálmán- emlékház kiállításai. Szerk.: Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2009. (A Bihari Múzeum Baráti Köre kiadása.)

Tájházak és kiállítóhelyek Biharban II. Szerk.: Kolozsvári István – Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2010. A Bihari Múzeum Baráti Köre kiadása. (Biharország kincsei c. sorozat II. kötete. Sorozatszerk.: Sándor Mária.)

Források O'sváth Pál sárréti csendbiztos életéhez. Vál., sajtó alá rendezte, bev. és jegyz.: Seres István; szerk.: Sándor Mária – Török Péter. Berettyóújfalu, 2010. A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága és a Bihari Múzeum Baráti Köre közös kiadványa. (Források és Adatok Bihar történetéhez, I. kötet.)

Sárréti kurrentáló könyv. Szerk.: Brigovác László – Petró Leonárd – Sándor Mária. Berettyóújfalu, 2011. (A Bihari Múzeum Baráti Köre és a Bihari Múzeumért Alapítvány közös kiadása.)

Apai örökség. Fazekas Ferenc 60 éves. (Szerk.: Kocsis Csaba.) Berettyóújfalu, 2015. (A Bihari Múzeum Baráti Köre kiadása.)

Csarkó Imre: *Szemelvények Esztár XX. századi történetéből.* Esztár, 2015. (Esztár Fejlődéséért Alapítvány kiadása.)

Kiállítások

A *Táj és az ember – Herpálytól a faluvárosig* című állandó kiállítás Berettyóújfalu és Csonka Bihar kulturális emlékeit hét egységben mutatja be. A régészeti kiállításban Berettyóújfaluhoz tartozó Herpály nevű határreszen 1977 és 1982 között végzett feltárás késő újkőkori leletei láthatók *Volt egyszer egy újkőkori világ* címmel. Két néprajzi kiállítótermünk egyike az árvízszabályozás előtti Sárrét vízi világát és a hozzá kapcsolódó élet-

módot mutatja be, a másik pedig a hagyományos női munkákat múlt század eleji konyha- és szobabelső segítségével. A folyosón látható kiállítási egység a Trianon előtti Bihar vármegye irodalomtörténetét villantja fel térkép segítségével, a tárlókban pedig néhány helyi író, költő személyes tárgyai is megtekinthetők. Helytörténeti tárlataink témája Berettyóújfalun: az előtérben a környéket feldúló török-tatár seregek ellen harcoló, 1658-ban hősi halált halt vitéz Kádár István nemeslevele látható nagytárlásban, a kiállítótermekben pedig a település 19. század végi – 20. század eleji, illetve a két világháború közötti történetét mutatjuk be.

A Bihari Múzeum időszaki kiállítótermében évente 4–6 tárlatot rendezünk, részben a múzeum saját gyűjteményéből, részben helyi alkotók munkáiból, műgyűjtők tárgyaiból, továbbá vándorkiállítások bemutatásával. A múzeum 2011-ben kialakított előadóterme rendhagyó időszaki kiállítások helyszíne. Számos, munkatársaink által rendezett tárlatot a Bihari Múzeum után több helyszínen is bemutattunk, elsősorban a járás településein, de vendégkiállításokként eljutottak már megyén kívüli kiállítóhelyekre is.

Közművelődés

A Bihari Múzeum szerteágazó közművelődési munkát végez: vetélkedőket, előadásokat, könyvbemutatókat szervez rendszeresen, családi programunkra havonta egy szombat délutánon kerül sor. Országos rendezvénysorozatok: *Múzeumok Éjszakája*, *Múzeumok Őszi Fesztiválja*, *Kulturális Örökség Napjai*, *Ars Sacra Fesztivál*, *Itthon vagy – Magyarország, szeretlek!* helyi eseményeinek megrendezése többéves múltra tekint vissza. A múzeum munkatársai részvételével 40 éve szervezzük meg a *Bihari Honismereti Tábort*. 2016-ban indult útjára a *Tudástár – Szabadegyetem mindenkinek* című előadásorozat, néprajzi szakkör 5. osztályosok számára, illetve a történelmi témájú nyári tábor is. *Segítünk, hogy segíthess* címmel múzeumi önkéntesek képzésébe kezdtünk ez év márciusában.

Múzeumpedagógia

A Bihari Múzeum több évtizedes hagyományokkal rendelkező múzeumpedagógiai munkájának újabb lendületet három, az Európai Unió támogatásával megvalósuló pályázat adott. A *Bihari „múzeumi tanoda” – A Bihari Múzeum közoktatást és az életen át tartó tanulást támogató tevékenységei* TÁMOP 3.2.8/B-08 jelű, valamint a *Bihari vándortársasága – A Bihari Múzeum tanórán kívüli és szabadidős tevékenységei* TÁMOP 3.2.11./10-1-2010-0021. számú pályázat keretében négy korosztály számára több mint 20-féle múzeumpedagógiai foglalkozás, múzeumi szakkör, és egyéb közművelődési program tematikája került kidolgozásra, illetve megvalósításra, továbbá számos műtárgymásolat, szemléltető eszköz készült el a pályázati támogatásból. A TIOP 1.2.2-09/1-2010-0021. számú nyertes pályázat infrastrukturális fejlesztést hozott magával: a Bihari Múzeumban 21. századi technikai eszközökkel felszerelt előadóterem és régészeti oktatóterem kialakítását tette lehetővé.

Jelenleg négy korosztálynak kínálunk az állandó kiállításához és a gyűjteményeinkhez kapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkozásokat: óvodások (10 téma), alsó és felső tagozatos korosztály (19 téma), középiskolások (3 téma). Időszaki és vándorkiállításainkhoz

is rendszeresen készül múzeumpedagógiai program. 2015-ben indult útjára a múzeumpedagógiai kiadványsorozatunk *Bihari értékek* címmel.

Eddig megjelent füzetek:

1. *Furtai barangoló I. – a 6-10 éves korosztály számára.* (Írta és szerkesztette: Korompainé Mocsnik Marianna.) A Bihari Múzeum és Sinka István Városi Könyvtár kiadása, 2015.
2. *Furtai barangoló II. – a 10-14 éves korosztály számára.* (Írta és szerkesztette: Korompainé Mocsnik Marianna.) A Bihari Múzeum és Sinka István Városi Könyvtár kiadása, 2015.
3. *Kelet Népe '80 – A Sebes-Körös partjától az Adler-nyomdáig – 12-18 éves korosztály számára.* (Írta és szerkesztette: Szémánné Veres Gabriella.) A Bihari Múzeum és Sinka István Városi Könyvtár kiadása, 2015.
4. *Amiről a Sárrét mesél... – 7-14 éves korosztály számára.* (Írta és szerkesztette: Korompainé Mocsnik Marianna.) A Bihari Múzeum és Sinka István Városi Könyvtár kiadása, 2015.

A Bihari Múzeum mint járási múzeum

2014-ben kezdődött el a Bihari Múzeum járási mintaprojektje, amelynek célja 11 Berettyóújfalu környéki településen található 15 kisgyűjteménynek (önkormányzati, civil szervezet által fenntartott tájház, kiállítóhely és magángyűjtemény) szakmai segítségnyújtása a muzeológiai és közművelődési munkákban. A program keretében kilenc kisgyűjteményben készült műtárgyvédelmi felmérés, több mint 400 tárgy részesült megelőző műtárgyvédelmi kezelésben. Négy állandó kiállítási egység, öt időszakos (vándor-) kiállítás valósult meg. Múzeumpedagógiai foglalkozásokat (kihelyezett formában 11 településen, 33 alkalom, 15 témában 766 fő részvételével; a Bihari Múzeum épületében a járás iskoláiból, óvodáiból 33 településről, 87 alkalom, 916 fő részvételével), tematikus játszóházakat (7 településen, 9 alkalom, 5 téma 844 fő részvevővel) tartottunk, falunapokon, települési rendezvényeken 13 alkalommal vett részt a múzeum közművelődési programmal. Továbbá járási középiskolás helytörténeti és irodalmi témájú levelezős vetélkedőt szerveztünk minden korosztály számára, valamint honismereti tábort is tartottunk. Munkatársaink közreműködtek szavalóverseny (Sárrétudvari) és néprajzi vetélkedő (Nagyvárad) lebonyolításában is. Kilenc kisgyűjteményben őrzött, összesen 200 műtárgy került ismeretterjesztő leírással a széles nyilvánosság elé a *Múzeum Digitár* internetes portálon. Több településen elindult a néprajzi és helytörténeti adatgyűjtés a helybéli lakosok bevonásával.

2015 után 2016-ban is folytatjuk a járási múzeumi munkát, további kilenc községgel bővítve az együttműködő települések számát. Tovább vándorol a 2014-ben elkészült *Szemelvények a leventemozgalom történetéből* című kiállítás, illetve útjára indult a kisgyűjtemények anyagából rendezett *Mint(a) nagymamánál* című néprajzi kiállítás, amely 2016 tavaszáig összesen 9 helyszínen (Bihari Múzeum, Bihartorda, Zsáka, Furta, Nagykereki, Bojt, Biharkeresztes, Komádi, Nagyrábé) volt látható a leventemozgalmi tárlattal együtt, s az év további részében is folytatja vándorútját.

Kapcsolatok

A programjaink megvalósításában állandó partnerek: Bihari Múzeumért Alapítvány, Bihari Múzeum Baráti Köre, a Parola Közhasznú Egyesület, a Bihari Természetbarát Egyesület, Bihari Népfőiskola, Bajnóca Néptáncgyűttes, Bihar Néptáncgyűttes, helyi vállalkozók, segítők, önkéntesek.

Egyéb kapcsolatok: Bihari Népművészeti Egyesület (Berettyóújfalu), Berettyó-parti Nyugdíjas Egyesület, Összefogás Berettyószentmártonért Egyesület, Bojtért Egyesület, Csökmői Hagyományőrző Egyesület, Esztár Fejlődéséért Alapítvány, Juhász Erzsébet Művelődési Ház (Furta), Juhász Erzsébet Hagyományőrző Egyesület (Furta), Hencidai Községi Könyvtár és Művelődési Ház, Községi Ház és Városi Könyvtár (Komádi), Bocskai-várkastély (Nagykerek), Kossuth Lajos Művelődési Ház és Könyvtár (Nagyráb), Mezőgazdasági Hagyományok Gyűjteménye (Nagyráb), Barangoló Ifjúsági és Kulturális Egyesület (Nagyráb), Kastélykerti Általános Művelődési Központ (Zsáka), Rhédey Kastély Kulturális Örökség Alapítvány (Zsáka), helyi és környékbeli iskolák, KLIK Berettyóújfalui Tankerülete, települési önkormányzatok.

Határon túli civil kapcsolataink: Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Társaság (Nagyvárad), Tanoda Egyesület (Nagyvárad).

Elismerések

A Bihari Múzeumot az „Év múzeuma” országos pályázaton két ízben (2004, 2011) jutalmazták minisztériumi különdíjjal, a 2015. évi Múzeumok Majálisán, a Nemzeti Múzeum kertjében „Az év múzeuma, 2014” kitüntető címet vehette át Kállai Irén múzeumigazgató *„a múzeumban őrzött tudás széles körű megosztásáért, az oktatásban, nevelésben játszott szerepéért a városban és a gyűjtőkörébe tartozó teljes területen”*.

Kiemelkedő muzeológiai tevékenységének elismeréseként 2012-ben a Bihari Múzeum elnyerte a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület Kismúzeumi Tagozata és Százhalombatta Város Önkormányzata által alapított Poroszlai Ildikó-emlékérmet.

Marianna Mocsnik Korompainé –Mária Sándor

The Establishment of the Berettyó Cultural Center – Bihar Museum, Its Operation and Professional Collections

The Bihar Museum in Berettyóújfalu is the Bihar area's regional museum with four decades of history. It opened in the former residence of the Fényes family in October 1974. In 2001, it moved to the Main Square, into the first floor of the former village hall. From 1 February 2016, it has been the member institution of the newly formed Berettyó Cultural Center.

The museum performs research and collection work on Bihar's history, ethnography, folklore and literary history. The temporary exhibition hall organizes 4-6 exhibitions in a year, partly based on its own collection, and partly from the works of local artists, objects of collectors, and partly by presenting traveling exhibitions. It also carries out a wide-ranging public education task, and it has several decades history in museum educational work. The implementation of its programs are helped by non-governmental organizations, local enterpretours and volunteers.

On the Museum of the Year national competition, it was rewarded twice (2004, 2011) with the ministerial special prize; and on the Museums' 2015 Picnic, the institute was awarded with the „Museum of the Year 2014” honourable title.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A TANULMÁNYOK MAXIMUM 40000 KARAKTER,
A MŰHELYMUNKÁK MAXIMUM 20000 KARAKTER,
A FORRÁSKÖZLÉSEK, ADATTÁRAK ÉS HONISMERETI ÍRÁSOK MAXIMUM 40000 KARAKTER,
A RECENZIÓK MAXIMUM 5000 KARAKTER TERJEDELEMBEN KERÜLNEK KÖZLÉSRE.

A KÉZIRATOKAT DOC FORMÁTUMBAN, AZ ILLUSZTRÁCIÓKAT MELLÉKELVE, PDF, ILLETVE JPG FORMÁTUMBAN KÉRJÜK ELJUTTATNI AZ IMPRESSZUMBAN MEGADOTT E-MAIL CÍMRE. AMENNYIBEN EZT A TERJEDELEM NEM TESZI LEHETŐVÉ, ELŐZETES EGYEZTETÉST KÖVETŐEN VESSZÜK ÁT A SZERZŐTŐL.

KÉRJÜK, HOGY A KÖZÖLNI KÍVÁNT ILLUSZTRÁCIÓK KÖZLÉSI ENGEDÉLYÉT IS CSATOLJÁK A MEGKÜLDÉSRE KERÜLŐ KÉZIRATHOZ!

A FOLYÓIRAT KIADVÁNYKÉSZÍTÉSI GYAKORLATÁT ELFOGADOTT SZERKESZTŐI ÉS KIADÓI NORMAKÖNYVEK ELŐÍRÁSAIVAL ÖSSZHANGBAN ALAKÍTOTTA KI, EZÉRT CSAK A KÖVETELMÉNYEKNEK MEGFELELŐ APPARÁTUSSAL ELLÁTOTT DOLGOZATOKAT FOGAD BE ÉS JELENTET MEG.

FELHÍVJUK TISZTELT SZERZŐINK FIGYELMÉT, HOGY A LEADOTT KÉZIRATOK KAPCSÁN FELMERÜLŐ VALAMENNYI SZERZŐI ÉS TULAJDONJOGI KÉRDÉSBEN (PÉLDÁUL ILLUSZTRÁCIÓK TULAJDONJOGA) A FELELŐSSÉG A KÉZIRAT KÉSZÍTŐJÉT TERHELI!

[HTTP://UJNEZOPONT.BIHARKUTATAS.HU](http://ujnezopont.biharkutatatas.hu)